Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 20 НОЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 115 (7929). ★ Мах 3 кеп.

1990 шера 17 ноябре СССР Лакхехьарча Совета сессе

М. С. ГОРБАЧЕВА ДАЬ КЪАМАЬЛ

Новкъостий, селханарча заседане халкъа депутаташа, Лакхехьарча Совета членаша, республикай викалаша даьча къамаьлаша, сесси йолча хана новкъосташца са хиннача къамаьлаша хьахьокх, Союзни договор сихагIа дара уйла вIаштIехьъяьнна хилар, цхьабакъда цул а хьалхагIа политически экономически хьал лер тIа даккхара, общественни порядоки дисциплиней оттаяра, къамашта юкъерча гIулакхий хьал лер тIа [illegible] гIаш дола, мехкара хьал тоадара тIадерзадаь чIоаг а лоархIаме гIулакхаш чакхдаха дезаш хилар. Аз кхетадаьчох, керттера лостам а лоархIаш, паччахьалкхен Iаьдала структура кхы тIехьа па йоахаш вIашагIйолланзеи чIоагIъянзеи яргьяц аьнна хет новкъосташта. Цунца дувзаденна ер хIамаш дича бакъахьа хет сона.

Хьалхардар. СССР Федераце Совета дикалга диллача керда полномочеш лулга. Совещательни орган йолчара дIа а яьина гIулакхаш чакхдоахаш йола структура а хинна дIаотта еза из центрои республикашеи деш дола хIамаш вIаштIехьдахара. Белгалдоаккх аз — берригача мехка доагIаш мел дола хIамаш, центре а республикашка а тIаэпача хана. Федераце Совете дувцилгеи къоабалделгеи. Цунга хьежжа кийчъю массанена а мегаш йола решени. Цун болх хан-ханнахьа беш а ерригача общественна гуччахьа а хила беза. Федераце Совета балха орган а хинна дIаотта йиш йолаш я даим цхьана къахьегаш, союзни республикаша полномочеш енна бола лакхаквалифицированни эксперташи специалисташи юкъе а болаш йола республикай юкъара комитет.

ШоллагIдар. Ишта моттиг нийсъеннача тIехьагIа Президентски совет дIа а яьккха. Президентаца хургйолаш мехка кхерамзлен Совет вIашагIйоллар. Центрера исполнительни Iаьдал кхы хье ца долийташ овлангара денз хувцилга, из Президента кара а хургдолаш. Структурнии кадровии хувцамаш делга, къаенна звеньяш дIаяхар а кердаяраш хьаяр а. Кхы дIахо дагаръергьяц аз уж, парех дукхагIъярий аз цIераш яьхай. Министрий кабинете хила беза керда, инициативни, хIанзарча заманга хьежжа уйла еш бола болхлой. Гучох, вице-президентах дола дош къоастаде везарга. Цу цхьан ханна тIаэпа еза моттигерча исполнительни органий болх дикагIа вIаштIехьбоаккхилга Iалашдара хиланза яргйоаца решенеш. Уж дерригa хIамаш кхы тIехьа па доахаш, Союзни договор дарга па хьежаш де деза — цу хьакъехьа дийцад аз массе хана, цхьабакъда, аз кхетаду, шоашта дага мел доахкараш, обществана хетараш дахьаш шо укхаза даьхка хилар. Уж теркал а деш болх бе беза халкъа депутатий Съезд а хилале къоастаде деза дола хIама Лакхехьарча Совете, хIанзарча хьало из дIадеххача тайпара.

КхоалагIдар. Деха а доагIаш дIадех вай мехка правопорядок чIоагIъелга, хIара гражданина кхерамале лорайо Iалашделга. Укхаза а бакъахьа хилар гучадаьнад центреи республикашеи. Моттигашка саггота организационнии кадровии хувцамаш делга. Кхы цхьаькха а да: глобальни а хинна, массе метте доладенна правоохранительни органий гIулакхашта, маларра аьлча цар болх боха а беш, юкъегIертилга дIадоаккхаргдола хIама де деза. Вай цхьана тIаэцаш дола закон долаш да. ХIаьта нагахьа санна вай воаш лоархIе, болх байтал цунга. (ТIоараш тох). Правоохранительни органий гIулакхаш вIаштIехьдоахаргдолаш йола орган президентски доала чухьа вIашагIйоллилга могаду аз. Вай мехка даьржача зуламеча гIулакхашца, теневи экономикаца, спекуляцеца зуламеча кхыча гIулакхашца къовсам лоаттабара лаьрхIа йола служба вIашагIйолла лерхI Президент волча. Укхаза юкъеозаогба хьинар дола лакхаквалифицированни специалисташ. Из дош кийчдаь даьннад, тIаккха хIанз шийи гIулакхаш чакхдаха дIайолаяла мегаргья керда орган 10—12 ди даьннача гIолла. Законаш, решенеш, указанеш вахаре чакхъяхар духьа вIашагIйолла еза Президент волча хургйола тIахьожам лоаттабу палата, полномочни викалаш хила беза цун ерригача регионашка.

ДиъалагIдар. Продовольстве хьакъехьа. ЦIаькха а аргда аз, дIадахача шерапа нийсйича ресурсаш кIезигъеннаяц. Кертерча даькъе баха нах хиланза яргйоацача продукташа Iалашбара система лер тIа яккхарах, облассташеи республикашеи дехараш дизза кхоачашдарах тийша да гIулакх. Цул совгIа, мел йолча хIамай учет яьза а тIахьожам лоаттабанза а баргбац. Укх гаргарча хан дийнахьа тIехдоале а шийиIира далалехьа, керда хьувкъам хьабалалехьа баха нах продовольственна Iалашбара саггота чакхдоахаргдолча гIулакхий перечень сихха кийчъелгеи хьачулулгеи, хьажийта е, кхы па лой а хоама из хьачулулга тIадиллад аз.

ПхелагIдар. Мехка вахар Iалашдара гаранти яларах лаьца къаьстта аргда аз. Укхаза хьалхарча моттиге оттаю аз машиннаькъа транспорти экономикеи. Ерригача Советашка, исполнительни боахамеи органашка кхайк со — цу лоархIамеча доакъошка болх юкъагIа па боаккхилга Iалашдара диза дарг мелдоапар дара, дIа-юха ккухьа мовхьаш седа па дайтара, йотташи йоассаеши вагонаш па сецаяйтара уж тIахьехаш. Цига чакхдоахаш дола дерригa оперативни гIулакхаш — хIаьта цу гIулакха йоккха опыт йолаш да вай — нийса лаьрхIа да.

ЯлхлагIдар. Союзни договора хьакъехьа. Вай наькъа, вай кхетадечун берригa нуълоацам — Союз кердайоаккхилгеи йолаш хулийтадеи. Селхан дувнаш хозар Ленина яьха чутIа дегIа а догIанза а дола хIамаш; хьалхагIа вIашагIа къоастаргда, цул тIехьагIа вIашагIкхетарда. Нагахьа санна цун маIан, хIаьта укхаза новкъост Бойко бакъ а ва, компетенцешии полномочеши къоастаелга, урагIарча а лхорагIарча а бувзама еригa система дикагIча оагIорахьа кердайоаккхилга дале, сона хет вай массане а аз айса а из хьалдоапарда аьнна. Цхьабакъ ла со хаьлла духьала ва паччахьалкхенах доакъош лара, территореш хувцара, бIаьш шерашка хинна халкъий бувзамаш дохадара. ХIанз къамаьл де сайна аттагIа да мотт сона: воай къахьегача опытах, воай наькъа цIийна хиннача опытах бIаргагу вай на денъалала вайга йиш йоацилга. (ТIоараш тох). [illegible] хьа цу наькъа тIа отта дезац вай. ТIехьа ца доахаши овлангара дензи дIадолале деза вай полномочеши компетенцеши екъилга, дукхача къамех латта паччахьалкхе керда яккхара вай оттаьича концепце чумеллаьца хIамаш чакхдаха деза. «Кислород» хуле, хьал а дика хургла дерригача халкъашка. Цу хьакъехьа хаьдла дош ала деза Лакхехьарча Совето, хIаьта цун позици хаккъа йовзаш хила а еза. (ТIоараш тох).

Союзни договора проект керттерча даькъе кийчъяь яьнна. Укх гаргарча хана дIачулургда оаха из СССР Лакхехьарча Советеи Республикай Лакхехьарча Советашкеи. Суверенитета тIехьара керда баьнна къовсамхой вай кхераде ма гIерталба, халкъо шийна хетар хьаьнцад яхаш... Халкъага хатта ма дезай из. (ТIоараш тох). Эггара саготагIа йолча хана даьд из Украине, хIаьта Союз ше йолчча бесса йитарая кердаяккхараи тIехьа шоаш хилар хьакхайкадаьраш 70 процентал кIезигагIа а хиннабац цига. Ишта да из массанахьа а. ХIанз Грузера хоам кхаьчаб цигара бараш бIаьш шерашка шоаш леладаь бувзамаш телаш латт аьнна хьакхайкадаьча хана мел раьза боацаш хиннаб.

ВорхIлагIдар. ХIанз цIаькха а къаьстта белгалбаккханза баргбоацаш лоархI аз эскара, военни гIулакхаш тIа барнийи цар дезалхойи социально лорабара проблемашта теркам чIоагIагIа тIабахийтара лоархIам. Эскар халкъо кхеллар. ЛаьоххIа керда йоаккх аз вайцига шерашка ориентир а йолаш лаьтта из формула. ЦIаькха а кхайк со Лакхехьарча Советага кхы хьем па беш ший декхараш кхоачашде цунга йиш хулийтаргйолеи вай паччахьалкхен кхерамзле лораеш латтарий сий Iалашдергдолеи законаш тIаэцалга дехаш.

БархIлагIдар. Вай декхар — Советаша айхха вIаши бувзам а болаш гIулакхаш чакхдахара, уж вIаштIехьъяхкара гIо дар. Селхан хиннача дискуссе геттара шаьра хьахьокх, айхха шоайла вIаши бувзам болаши вIаштIехьъяьннеи ца хуле, е Лакхехьарча Совета а, е моттигашкарча Советашта а шоай гIулакхаш лерттIа чакхдаха могаргдоацилга. Вай юкъарча гIулакха духьа йита йоагIа конфронтацин беркат даргдоацаш лелаю яхьи.

Новкъостий, аз могадеш дола гIулакхаш тIадерзадаь да вай стратегически декхараш кхоачашдара, дIахо а мехка демократически эргалонаш яра. Ерригача пхийтте а союзни республика гражданашка кхайк со тIанийца решенеш организационно кхоачашъеяга Iалашдеча практически гIулакхий ер программа хьаллацара уж тIахьехаш.

Царех цхьаккха а решени кхоачаш ца еш йиса йиш йолаш яц. ХIаьта Президент се хиларах тарра со а хьожаргва лоарзагIа ца йоахаш уж кхоачашъярга. Вай юкъарча гIулакха толам балар дерригача къаман барт, граждански машар хилар ловш, гIулакхаш дикача хьал тIа оттадара лерхIараш къоабалдеш мел бараша хьаллацарга догдоах аз, из ца дой вай дIахо дохалургдоацилга кхета а деш. ХIаьта халкъа ловча цу хIамашта духьала баьнинараш политически хIамаш етташ эшабе беза. (ТIоараш тох).

Коммунисташка кхайк со экономически, политически, правови хьал лер тIа даккхара цар шоай ерригача таронех пайда эцара, цу хIамашта тIадерзадаь гIулакхаш хьинаре хьаллацара уж тIахьехаш. Вай Даймехка кхел еза йолаш мел йола общественни организацеши боламаши хьех аз цхьана гIулакхаш леладара. Шоашка кхоачача даькъа уйлае еза массови информаце средствашка коллективаша а. Лоацца аьлча, тоъаргда цатоамаши даьсса хабараши доаржаделга. Кхолламаш де доладелча бакъахьа да вай. Вай кхоане алхха хьинаре дIахьалхашкахьа ахарах, хьалхашка оттадаь дерригача халкъа юкъара лерхIараш кхоачашдарах тийша я. Уж предложенеш хьаллацар дех аз Лакхехьарча Советагара. (ТIоараш тох).

СССР Лакхехьарча Совета сессе

Белгалбаьча хувцамий наькъагIа дIахо мишта даха деза хIанз мехка Iаламате чIоагIа ирдаьннача хьале фу де деза — цунна дола жоп хьахазарга чIоагIа сатувсаш да вай халкъ, къаьстта чIогIа ирдемнача хьале фументарешкара — ше харжарашкара. Вахара лоархIаме дола перестройка дешаш дийнар 16 ноябре СССР Лакхехьарча Совета сессе.

Iуйрийна палаташа цхьана яьча, председателлал деш А. И. Лукьянов хиннача заседане мехкарча хьалах дола дош дувца доладир — из кхы тIа ден повесткана юкъедихьадар дIадахача кхьарача дийнахьа депутаташа тIатеIа оттаьча предложенеех.

СССР Лакхехьарча Совета Председатела хоам бир, шин дийвахьа парламента комитетийи комиссийи заседанешка из дош дийца хиларах, хIаьта 360 депутато цига дакъалаьца хиларах а. Долче, аьлар цо, пленарни заседане из дош дувцара йола дика кIийле кийчъянь йолаш я. Цига дакъа лаьцар СССР Министрий Совета Председатела Н. И. Рыжкова, союзни правительства а СССР Президентски совета а членаша, цхьайолча союзни, автономни республикай, автономни округай, краяй, областий, кулгалхоша.

Мехка хьалах йола доклад бир СССР Президента **М. С. Горбачева**.

Президента доклад чайхъяьлча микрофонашта хьалхашка къамаьлаш дир ткъо гаргача депутато, дIахо болх мишта бе беза дувцаш.

Пренеш йолаелча эггара хьалха къамаьл дир архитектурей гIишлони дешашта йолча Комитета председатела **Ю. Т. Комарова**, РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела **Б. Н. Ельцина**, депутаташа **Н. Н. Прибыловас**, **Г. С. Лисичкина**, Украински ССР Министрий Совета председатела **В. П. Фокина**, Белорусе Министрий Совета председатела **В. Ф. Кебича**, Узбекски ССР-ра волча СССР халкъа депутата **А. Р. Атаджанова**, Казахстана Лакхехьарча Совета Председатела **Е. М. Асанбаева**, Грузе викало **А. Т. Асатиане**, Азербайджански ССР Лакхехьарча Совета Председатела **Э. М. Кафаровас**, Молдова Республика Президента **М. И. Снегура**, Латвийски Республика Лакхехьарча Совета Председатела **А. В. Горбунова**, Киргизски ССР Президента **А. Акаева**, Таджикски ССР Лакхехьарча Совета Председатела **К. Махкамова**, Армене Республика Лакхехьарча Совета Председатела **Л. А. Тер-Петросяна**, Туркменски ССР правительства члена **А. Чарыева**, Эстонски Республика правительства викало, СССР Халкъа депутата **Ю. Х. Кахна**, депутаташа **С. Н. Хаджиева**, **М. Ш. Шаймиева**, Къулбаседа Хирийчен Лакхехьарча Совета председатела **А. Х. Галазова**, Башкирски ССР Лакхехьарча Совета Председатела **М. Г. Рахимова**, Чувашски ССР Лакхехьарча Совета Председатела **А. М. Леонтьева**, Кареле Лакхехьарча Совета председатела **В. Н. Степанова**, Грузе Компарте Къулбехьен-ХIирийчен обкома хьалхарча секретара **А. Г. Чехоева**, халкъа депутатий Ленинградски городской Совета председатела, депутата **А. А. Собчака**, экономически реформа дешашта волча СССР Лакхехьарча Совета Комитета члена депутата **А. Н. Бойкос**.

Цул тIехьагIа председатель волча А. И. Лукьянова хоам бир, заседане къамаьл де дIаязвеннача 128 депутата, цу даькъе союзни республикай а автономей а кулгалхой, цхьайолча комитетийи комиссейи викалаш а болаш, аьнна. Пренеш дIахо ергья.

Депутаташа голосовани а яь чIоагIйир сессе решени кийчъяра йолча редакционни комиссе состав.

(ТАСС).

ГУЙРАН БАЛХАШ ЧАКХДАХАРА...

Сунженски района боахамий кхашка укх деношка чу ийца йоалаш я тIеххьара хьажжкIий гектараш. Ялат чуийца даьнна кхаш аьхад, макхашдаьха кийчдаьд. ХIанз кхаш леладерий керттера декхар сихагIа гурахьа ювш йола культураш дIайийна яхар. Эггара хьалха гуйран балхаш чакхдаьха баьлар «Победа» колхоза кхашка. Цар 3095 гектара тIа дIадийнад кIа мукх, ишта кхьйола кормовой культураш. Царел тIехьа па бусаш гурахьа дувш дол ялат дIадийнабаьлар совхоз «Серноводский», «Заветы Ильича», «Ленина» цIерагIча боахамий кхаш леладераш. Вай цIераш яьхача боахамаша дика кхоачашйир паччахьалкхенга ялат дохкара план. Заданел совгIа дIададеххача тайпара лаьрхIа хьийтад шоаш хьалкхедаь беркат.

Цхьабакъда, хIанз ялат дIадийна даланза ба цхьацца долча района боахамашка. ХIанзчул тIехьагIа дIадийна даккха дезаш 2,5 эзар гектар лаьтта. Балхаш ледара лел «Кирова», ХХ партсъезда, ЦIеча Эскара боахами кхашка.

Цхьадолча боахамашка эсала латт хьайбаш Iангара дахара хьал. Геттара кIезига доакъар кийчдаьд Орджоникидзе цIерагIча колхоза. Соахка Iай санна моцал ла езаргья цу боахама фермашка латтача хьайбай. Цудухьа кхоачашъяц шура, дулх дохкара паччахьалкхен планаш. Шоай йоакхо ярга хьажжа мара хьайбаша а бац бекхам.

Л. ТУМГОЕВА.

ЮРТА КХАЛНАЬХА, ДЕЗАЛА ХЬАЛ ТОАДАРА, НАНАЛИ БЕРАЛИ ЛОРАДАРА САГГОТА ЧАКХДАХА ДЕЗАЧА ГIУЛАКХИЙ ХЬАКЪЕХЬАРА

РСФСР Лакхехьарча Совета СОЦАМ

РСФСР Лакхехьарча Совето, дезала, нанали берали лорадара проблемаш къоастаяра боккха лоархIам а беш, юрташкахьарча моттигашка эттa къаьстта кризисни демографически хьал теркал а деш, республике нанали берали лорадара йолча Комплексни программа хьалхара этап чакхъяккхара РСФСР халкъа депутатий I Съезда решенеш кхоачашъяр духьа **соцам бу**:

1. Юрташкахьарча моттигашка болх беш болча кхалнаха 1991 шера 1 январе денз оттаде:

1.1 ХIара шерара керттера отпуск 28 календарни денал кIезигагIа йоацаш йIаьха хулга.

1.2. Алапи а доацаш бетта цхьа ди кхы тIа а мукъа дулга.

1.3. 36 сахьата балха кIира хилийта, нагахьа санна кхыча законодательни акташа лоацагIа дола балха кIира оттадаьдеце. Цу хана алапи тел хIара кIиранна беш бола болх бивза бIаьха (41 сахьата) болча хана тийннача боараме.

1.4. Болх беча кхалнаха берах болчен бер даьчеи хана балха стаж ца лоархIаш алапи дизза дIа а луш 140 денга кхаччалца йIаьха отпуск тела (бер дале хьалхагIа 70 календарни дин бер даьчул тIехьагIа 70 календарни дин), нагахьа санна бер лерттIа хьахиннадале:

бер деча хана хьовзам хиннабале 156 ди дала (бер дале хьалхагIа 70 календарни дин бер даьчул тIехьагIа 86 календарни дин);

2 а кхы дукхагIа бер даьдале, бераш дале хьалхагIа нийца отпуск мел йIаьха хиннаяле а, 180 ди дала (70 календарни ди бераш далехьеи 110 календарни ди бераш даьчул тIехьагIеи).

1.5. ХIара бер массаза ду цкъара луш дола пособи 240 сомал кIезигагIа доацаш тела.

1.6. Эггара хьалха даьча бера лоархIаш бера кхо шу даллалца цунга хьожача нанна, даьна, кхычоа уж балха болча моттигера кIезигагIа долча алапе боараме хIара бетта пособи тела, цул тIехьагIа даьча хIара бера лоархIаш 50 процент пособи IотIа а тохаш.

Алапена районни коэффициенташ оттаяьча районашкеи моттигашкеи бахача наха пособе боарам коэффициенташка хьежжа оттабу. Нагахьа санна цу районе алапена тайп-тайпара коэффициенташ лелайой, тIаккха халкъа боахама производственни доацача доакъой болхлоштеи гIулакхерча нахаи оттаяь коэффициенташ лоархI.

1.7. Къахьегама хьалашка диллача балха ди доакъошта дийкъача (2 сахьатал совгIа перерыв а йолащ) балхаш тIа болча кхалнаьха къахьегамах 30 процент лакхбаь мах тела.

1.8. Берах хинна кхалнах диспансерни учете оттабар духьа хьалххагIе а (12 кIира далалехьа) учете эттача берах болча кхалнаха декретни отпускана цкъара луш дола пособи кIезигагIа долча алапех 50 процента бoараме оттаде.

1.9. Берах болча кхалнахаи бераш даь-кхоабаш болча ноаноштеи боахамо хьаеш йола кхачан продукташ мах моацаш тела. ДIателача цар боарамаш къахьегама коллективо увттаду.

2. Дехка:

2.1. 35 шерал тIех ха яланза бола кхалнах 1992 шера 1 январе денз кхашка е бешамашка, хьайбай боахаме, коа тIара оалхазараши хьайбаши леладеча дошхьаж - химикаташ, пестицидаш, дезинфицирующи средствaш а йолаш операцеш кхоачашъе увттабелга. 1992 шера 1 январага кхаччалца лакхе дийца балхий тайпаш кхоачашде кхалнах шоаш боаццаше а увттабелга.

2.2. 1991 шера 1 январе денз берах болча кхалнахага уж берах хилар гучадаьннача минуте денз кхашкабешамашкеи хьайбай боахамей болх байтилга. Берах болаш цар мел йоаккхача хана балха кердача моттиге царпа юкъера алапи хулийталда. Берах болча кхалнаьха къахьегамах пайда эцар духьа предприятешка специализированни участкаш яхка. ШерагIа пайда эцалба надомни къахьегамах.

2.3. 1991 шера 1 январе денз кхалнах трактористалла - машинисталла, грузовой автомашиний водителалла Iомабелгеи 1992 шера 1 январе денз цу балхаш тIа уж дIанийбелгеи.

3. Къоначa дезалаша шоай доалахьара чуIе цIенош хьалдара царна денна хинна кредит боахама ахчан чотах юха меттаоттадолда эггара хьалхара бер даьчул тIехьагIа 2 эзар сомал кIезигагIа доацаш, шоллагIдар дича — 3 эзар сомал кIезигагIа доацаш, кхоалагIа бер дича — 5 эзар сомал кIезигагIа доацаш.

4. РСФСР Министрий Совета тIадуллалда Россе шоай мукъагIарча профсоюзий Федерацецеи профсоюзий республикански отраслеви комитетащцеи цхьана 1991 шера 1 март хьатIакхачалехьа кийчъелга:

4.1. Кхалнахан берaштеи эггара хьалхарча аргIанна диспансеризаци ергйолеи дарба дергдолеи система.

4.2. Калхнаьха ханашкеи кхувш боагIарашкеи хьежжа еза хIамаш кулг-кара хальнйечеи дIа-хьа кхухьачеи хана цар мовхьашта лаьрхIача эггара кIезигагIа йолча нормативай перечень.

4.3. Бераш ду ха кхаьчача кхалнаьха къахьегамах пайда эцилга дийхкача, халензуламеи хьалаш долаш йолча производствай, профессей, балхий перечень.

4.4. Еза хIамаш хьалъийечеи дIа-юха кхухьачеи балха болча кхалнаха лаьрхIа мухь эггара кIезигагIа товараш чудехка тара арахецарах предприятешта экономически стимулировани ергйола предложенеш.

4.5. Коа тIара оалхазараш, баьцадаараш леладеча кхалнаха, тховна кIал лаьттанца болх беча, чкъаьрий промыслашкеи чкъаьрий чакхдоахачеи къахьегача кхалнаха кхы тIа а тергйола льготаш.

4.6. Дезала планировани яра, кхалсагага берах йола ха ца лоаялар, бераш довра, ханна а профессиональни а дола лазар кхетар бахьан долаш къахьегалургдоцача бовлара хьоккамаши кхыдола медико-биологически хьоккхамаши теркал а деш, болх бечеи берах болчен кхалнаьха унахцIенон хьала хьалхара боахамий экономически бехктокхам а цар, кулгалхой дисциплинарнии материальнии бехктокхам а хургбола мераш.

5. РСФСР Министрий Совето 1991 шера 1 январь хьатIакхачалехьа къоастадолда хIанзарча хано дIадеххача тайпара лаьрхIа дола барзкъа, кога гIирс, хIара кхалсаг лорае кхы йола средствaш белгалъярен арахеца йолаяреи дош.

6. РСФСР Министрий Совето, Россе шоай мукъагIарча профсоюзий Федерацецеи профсоюзий республикански отраслеви комитетащцеи дага а яьна, берах болчеи бераш даьчеи кхалнаха тела отпуск йIаьхъярца ювзаенна йола расходаш паччахьалкхен социальни страховане ахчан чотах елга оттадолда 1991 шера.

Ер соцам кхоачашбара йинза яргйоаца вож расходаш предприятей, организацей, кооперативай, наьха боахама гIулакхий чотах йойла, доалахьеи форма мичча бесса яле а.

7. РСФСР Министрий Совета тIадуллалда укх соцамца дувзаденна дола хувцамаш хIанз лелаш долча законодательствана юкъедахьарах йола предложенеш 1991 шера 1 январь хьатIакхачалехьа РСФСР Лакхехьарча Совете хьачулулга.

8. Ер соцам кхоачашбара тIахьожам лоаттабелга тIадожадолда кхалнаьха, дезала, нанали берали лорадара гIулакхашта йолча а, юрт социально дегIайоалаяра, аграрни дешаштеи продовольстванеи йолча а РСФСР Лакхехьарча Совета комитеташта.

РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела Хьалхара заместитель
Р. И. ХАСБУЛАТОВ.

Москва, РСФСР Советий ЦIа, 1990 шера 1 ноябрь.

ШУРА ЛАЬГIЪЕННАЙ

ЧIоагIа садуаш хьал эттад Надтеречни района боахамашка паччахьалкхенга шура йохкача даькъе. Карарча шера декхар кхоачашдара хIара дийнахьа эггара кIезигагIа хилча а 16 тонн шура дIаяхьийта еза цаомолкомбинате, хIаьта хIанзара хьокхам бархI тоннал хьаллакхбалаш. ГIулакх ишта дIадоде, 500 тонн гаргга шура тIаюсаргья укх шера района хьайбаш леладерашта.

Уж цифраш цецвоаккхаш я, хIана аьлча шера хьалхарча нийс бетта декхараш тIеххкоачашдаьд района хьайбаш леладераша. ГIулакхаш юхадала доладелар октябре, геттара ирделао укх бетта «Озерный» совхозагара дIаккхача кхыдола боахамаш кхерамеча хьале да.

Района специалисташа яхачох, шура лаьгIъялар тамаш е езаш хIама даI. Дукхагlдола доахан лекъад, дахка дезаш да уж. ХIаьта нийс бетта план кхоачашъе вIаштIехьдаьннад кварталашта разбивка нийса ца яр бахьан долаш. Шера тIеххьарча бетташка шура лаьгIлулга теркал а даь, йоаггIача тайпара яккха еза шура кварталашта йийкъаяларе. тIаккха е нийс бетта а, е ахшера, е хьалхарча квартала а планаш кхоачашъяь хургьяпар моттигерча хьайбаш леладераша. Бокъонца дола сурт къайла а кхухьаш, говза хила гIийртаб уж. Цхьабакъда, доккха гIалат даьд цар, шоаш леладер хьайбашка дIа ца оалаш.

М. МУРАТОВ.

РСФСР ТЕРРИТОРЕ ТIА МАЬХИЙ ПОЛИТИКАЦА ДУВЗАДЕННА САГГОТА ЧАКХДАХАНЗА ДАРГДОАЦАЧА ГIУЛАКХАХ БОЛА

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СОЦАМ

«ССР Союза органий акташ РСФСР территоре тIа гIулакхий хьакъехьа деча 1990 шера 24 октябре арадаьнкхача РСФСР Законага хьежжа РСФСР Лакхехьарча Совето **соцам бу**:

1. Мукъа розничи маьхаш юкъедоаладара, товарий моллагIча группашта оптовии розничии маьхаш лакхдара тIаерзаяь СССР органий акташ РСФСР территоре тIа цу дешах лаьца РСФСР Лакхехьарча Совето лаьрхIа йола решени тIаэццалца йолча хана леларг ца хилар оттаде.

2. СССР органаша яьча решенегIа мукъа розничи маьхаш лакхдеши юкъедоаладеши дола товараш РСФСР территоре тIа дохкилга 1990 шера 15 ноябре денз дехка. ЧхьагIара-къаракъеи тхьамкийи хIамаш йохкилга хIанзарча маьхех леладолда. Ер пункт кхоачашъелга Iалашдара чакхдаханза даргдоапа гIулакхаш тIаэцалда РСФСР Министрий Совето.

3. Цхьа кIира далалехьа РСФСР Министрий Совето РСФСР Лакхехьарча Совете хьачулойла 1990 — 1991 шерашка РСФСР-е маьхаш оттадареи алапеи политиках йола предложенеш.

4. РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо кхы хье па луш союзнии автономнии республикай паччахьалкхен Iаьдала лакхерча органашка укх соцама хьакъехьа хоам а болба, мехкара экономически хьал лер тIа лоаттадар духьа еррамо йола решенеш дIаэцара уж тIа а хьехийла.

5. Укх закона 2-ча пункто оттаяь порядок толхаярах йолча материалашка хьожача хана РСФСР судашеи правоохранительни органашеи теркаме эцийла 1990 шера 10 октяберча «Экономически реформа чакхйоаккхача юкъагIа халкъа депутатий Советаштеи исполнительни органаштеи юкъерча юкъмоттигий хьакъехьарча» Закона 5-гIа статья.

6. РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумои РСФСР Министрий Советои сихха чакхдоахалда ер соцам кхоачашбелга Iалащдеш дола гIулакхаш.

7. Ер соцам чакхбаха дIаболабу из тIанийцача минуте денз.

8. Кхы хье ца беш ер соцам халкъа бовзийта кепатеха арабоаккхалба массови информаце средствaш тIа.

РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела заместитель
Б. М. ИСАЕВ.

Москва, РСФСР Советий ЦIа, 1990 шера 14 ноябрь.

Республика суверенитета деклараце проект ювцаш

Дерригa теркалдеш

Республика суверенитета деклараце массеха проект я таханарча дийнахьа кийчъяь. Царна юкъе белгтала я, аьнна хеталу, юриста Кокурхоев Къарам-Солта кийчъяьр. Тахан оаха кепатох цу проекта хьакъехьа Кокурхоевца тха корреспондента хиина къамаьл.

— Къарам-Солта, дукха ха йоаццаш газеташка кепатехай Лакхехьарча Совета комиссеца кийчъяь кердача деклараце проект. Из хьалха цар ювца оттаяь хинначул дикка эргаш яле а, гуш да ГIалгIайчен хьашташ эшшача тайпара цу тIа кхоачашдеш ца хилар. Фу аргдар Iа цу хьакъехьа?

— Вай къамаьл дIадоладеш, сайна тамашийна хета хIама белгалдоаккхаргда аз. Iа маалла хIанз кепатеха проект хьалха хинначул эргаш я; амма кхеташ вац со Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо из цаI мара хIана лаьрхIаяц кастта хургйолча шийсессе ювца. Кхыча автораша кийчаьраш а ювца езаций? Хетаргахьа, цу тайпара хьал эттa хилча, «согласительни» комисси вIашагIйолла йоагIар Президиумо. Еррига проекташ дикагIа тахка аьттув хургболаш.

ХIаьта хьа хаттара жоп луш аргда аз, ГIалгIайчен керттера проблема къоастаеш ца хиларал совгIа кхы а дуккха гIалаташ доахк Лакхехьарча Совета комиссей проектах.

— ТIаккха, уж гIалаташ белгал а доахаш цу проекта чулоацамах лоацца дийцача бакъахьа децарий?

— Юххьанцара дIаволалургва со. Хетаргахьа, нийса дац республикех «Нохч-ГIалгIай республикай», аьнна цIи тиллар. ХIана аьлча, таханарча дийнахьа республика федеративни принципех вIашагIъелла хила еза. Цудухьа сай проекта тIа «Нохчийн ГIалгIайн Советски Федеративни республика», аьннад аз цунах. Республика советски хилар а белгалде деза, аьнна, хет сона. Нийса дац 3-ча статья тIа яздаьр а. Цу тIа йоах, хIара сага шийнаьна мотт лелабе бокъо я. Сога хьаттача нохчийн, гIалгIайн, эрсийн метташ паччахьалкхен метташ хила деза. Иштта мара аьттув баргбац вайна уж лораде а дегIадоаладе а. Йолча тайпара йита йиш яц 7-гIа статья а. Цу тIа йоах «Лакхехьарча Совета бокъо я Республика паччахьалкхен а юкъарден а вахара моллагIа дош къоастаде». Из юридически нийса дац. Уж дешаш къоастаде деза конституцега а законашка а хьежжа. Вешта хилча, шийна дагадехар де бокъо хургья Лакхехьарча Совета.

17-ча статьяс йоах Нохч-ГIалгIайчен территори республика дерригa халкъ раьза а долаш мара хувца йиш яц. Вешта аьлча, ГIалгIай суверенитета дош, республике мел дахача къамашца дувзадеш да. ХIаьта из дош къоастаде духхьал ГIалгIайчен мара бокъо яц.

Кхы а дуккха гIалаташ доахк цу проектах, цул совгIа шоайла вIашка ца йоагIа статьяш а кIезига яц цу тIа.

— Къарам-Солта, Iайха кийчъяьча проекта тIа Нохч-ГIалгIайче федераце хьисапех вIашагIйолла еза, ях Iа. Сенца дувзаденнад из?

— Нохчийчен ГIалгIайчен ширача хана денз шоайла айхха бувзамаш долаш я. Дицде йиш яц вай ши къам цхьа истори, мотт, Iаьдалаш, кхыметтел, цхьа овла болаш долга. Цу тIа хIанз экономика а промышленность а цаI я вай. Вешта аьлча, вIашин къаста йиш йолаш бац нохчийн гIалгIайн. Цхьабакъда, гIалгIашта шоай цIа эш. Цудухьа, ГIалгIайченга шийн суверенитет а хургйолаш, вежарийла йолча Нохчийченцара бувзамаш а хадаргдоацаш федераце принципех вIашагIйолла еза республика. Из нохчашта а гIалгIашта а геттара эшаш я, аьнна хет сона.

— Цхьайолча проектий автораша дувц, кхыча республика чухьа йисача Нохч-ГIалгIайчен суверенитет йизза хургьяц, яхаш. Хьона фу хет цунах?

— Сона из нийса хетац. Дуккха политически а экономически а дешаш да Нохч-ГIалгIайчен шийна къоасталургдоацаш. Царех цхьадараш РСФСР-ца цхьан къоастадеш хилча, вайна воашта аттагIа хилар мара кхы зедац. ТIехьагIа, вай республика дегIа мел йоагIа, РСФСР-а воаш раьза а долаш дIаенна бокъонаш юха хьаэца йиш хургья. Тахан вай иттазза кортмукъале кхайкаяь латте а, е политически, е экономически, е военни оагIорахьара из чIоагIъяь ца хилча, цунах даьсса къамаьл мара хургдац.

— Вай республика чухьа суверенитет а долаш ГIалгIайче кхоллара керттера лостамаш белгалдаьхад Iа хьай проекта тIа. Цхьабакъда, тахан ГIалгIай мехках дикагIа дола дакъа ХIирийчено дIалаьца да. Мишта къоастае езаш санна хет хьона из проблема?

— Са шеко яц ГIалгIай паччахьалкхе юхаметтаоттаергхилара. Цхьабакъда, из дош къоастаде аттагIа хургдолаш цхьацца хIама де деза вай. Масала, тахан вай къаман керте латт, ГIалгIай шоллагIча съездо хержа Оргкомитет. Цхьабакъда, юридически бокъо йоацаш из хиларах, дуккха халонаш я цун балхаца. Цудухьа, гIалгIай халкъа боккъонца орган лархIийта еза цунах НГIАССР Лакхехьарча Советага а Iаьдала кхыча органашка а. Из дош оттаде деза вай Лакхехьарча Совета, Къулбаседа Кавказа кхыча республикий Лакхехьарча Советашта хьалхашка. Дийза даргдоаца хIама да из. Дерригача дунен тIа, вай дар санна гIулакх хилча иштта лоархIаш хул цу тайпара Оргкомитеташ. Иштта хиннад польски а, чешски а, кхы а дуккха паччахьалкхенаш кхоллача хана. ГIалгIай паччахьалкхе кхелла яллалца вай халкъа кулгалду орган хила еза Оргкомитет. Иштта лархIа еза из Iаьдала мел йолча органаша а.

Къамаьл дIаяздаьр
Ч. МАНОЛИС.

БРИГАДА КУЛГАЛХО

Грозненски электромеханически заводе дуккха ба хьинаре къа а хьегаш, хадданза социалистически яхье хьалха латташ бола производственникаш. Цар цIераш йоахача кхоалагIча цеха кулгалхоша эггара хьалха белгалвоаккх электросварщик Ткаченко Владимир Васильевич. Башка - дика производственник, тешаме новкъост, еррригача предприяте дикагIвола электросварщик ва Владимир Васильевич оал цар цунах. Из доккха тешал да.

Хьаьнала къахьегарца, шийна тIабилла моллагIбола болх цIена кхоачашбарца, шийн новкъосташца Iнмерза, товш хиларца даьннад цун сий коллективе. Укхаза из къахьегаш вола 27 шу дизад. Цу шерашка предприятерча болхлой профессех цхьаккха йитаяц цо кара ца ерзаеш. Шийна ховр уллув болх беш болча новкъосташта дIахьехаш, шийн опыт царна дIайовзийташ цо хьалкхебаь говзанчаш итташ ба заводе. Царех ва Бетельгериев Муслим, Горчханов Мухарбик, Карнаухов Сергей, Жуков Александр, кхыбараш.

Овсаре къа а хьегаш, шийн декхараш цIена кхоачашдеш Владимир Васильевич хиларал совгIа, из дика организатор хилар а ца зувш дисанзар кхоалагIча цеха кулгалхоша. Долче, из хьожаве лаьрхIар цар шоай цехе хадданза тIехьаюсача бригаде кулгалде. Цунах лаьца шийца дагабаьлча, лоацца жоп делар Владимир Васильевича: «Сайх шун бенна тешам ца боабе хьожаргва со».

ТIаккха цеха кулгалхоша цу бригадана керте оттавир В. Ткаченко. Массехк бутт балалехьа йовзаргйоацаш хувцаенна, тоаелар бригада. Хадданза хьалха латташ таханарга хьакхаьчай из.

— Мишта вIаштIехьдаьлар хьа цехе эггара эсалагIа хиннача бригада болх лоаццача хана тоабе? — аьнна шийга даьча хаттара жоп а луш, Владимир Васильевича аьлар:

— Бригада а цига къахьегаш бола болхлой а сона дика бовзаш бар. Дика яцар коллективера къахьегамеи производственни дисциплина. Дукха моттигаш нийслора цар прогулаш еш, тIехьабиса балха хьаухаш, брак йолаш продукци арахецаш. Уж санна долча гIулачхий овлаш хоададир аз шоай декхараш дIена кхоачашдеш болх беш болча къахьегама ветеранех ког гIортилга а еш. Шоай балхах дикагIа кхеташ бараш бехктокхамегIарча участкашка хьожабир. Цул совгIа бригадни подрядагIа вIаштIехьбаьккхар коллектива болх. ТIаккха хIаравао балха тIара ше-шийн дукъ дизза дIаувза волавелар. ХIаьта хIаране къахьегаме лоацача даькъа коэффициентага хьежжа ийде доладелар алапи а ахчан премеш а. Цудухьа аз дечул кхычо ду далар из е вож гIулакх яха уйлаш цIенъенна дIаяьлар. ДIадоладеннача бесса барт - цхьоагIо йолаш къахьегаш да тхо тахан а тIехьа.

Цунга хьежжа да бригада коллективо доаха производственни хьехамаш а. Ше хьаеш йола продукци дикеи тIехдикеи хулийташ, хIара сменагIа юкъера лаьрхIача паIн ахи норма кхоачаш га еш цхьа ди дIадахийтац цо. Долче укх пятилетка задани ханал дуккха хьалха кхоачаш а яь, тIаоагIача шера чотагIа из къахьегаш йола тоъал ха я.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

СУРТА ТIА: бригадир В. Ткаченко.

И. ПЛИЕВА сурт.

КЪОНАЧАР ХЬЕХАМЧА

Каст-каста вай ювц кагирхой хьехамчий, болхлой опыт. Вайна дезар да духхьал балха говзал Iомаярал совгIа, шоай гIулакх дика довзаш бола нах хьалкхебелга. Уж ба творчески къа а хьегаш, бIубенна дIахьалхашка уха нах, шоай декхараш массаза а цIена кхоачашдеш, шоай новкъосташта хьокхам телараш. Иштачарех цаI ва Грозненски локомотивни депо къахьегама ветеран, коммунист Вахтин Павел Иванович. 47 шу дизад цо цу предприяте балха моттиг ца хувцаш къахьега. Дукха говзанчаш хьалкхебаьб цо цу юкъа, уж тайп-тайпара а хиннаб. ХIаьта цо дика кхетадаьд цхьа хIама: ше даь хьехар дIанийца, нийсача новкъа баьнна, шоай декхараш цIена кхоачашдеш, шийн гIулакх цIена дIахьош уж бале, ше дика хьехамча волга. Цунна керттерча даькъе ловш дар да шийла тIех уж хилар.

ХIанз Грозненски локомотивни депо керттера инженер волаш болх беш ва Джабраилов Мохьмад. Духхьашха из укхаза къахьега волалуча хана Вахтин Павела школа чакхъяьнкхачарех цаI ва из. Цул тIехьагIа шийн балхаца айхха бувзам болча институте деша а ваха, из дика дешаш чакхъяьккхар цо. Юха а ше болх беш хиннача предприяте къахьега волалу къона специалист. Юххьанца дизельно-заготовительни цеха мастер волаш болх бир цо. Куравьннавтеш? Вицвеннав теш шийн хинна хьехамча? — яхаш цкъа санна массехказа хетаделар Вахтин Павел Ивановича. Цхьабакъда, цунна хеташ хиннар гаьна дар.

Каст-каста дагавувлар Джабраилов шийн хиннача хьехамчаца, йоккха опыт йолча болхлочунца, дог цIенача сагаца. Дукха новкъостал дора Павел Ивановича къонача специалиста. Балха тIа къонача болхлоша Е. Погосова, О. Мелехова мело елга шийна гича, къаьстта бутт чакхбоалача хана къахьегама ветерана шийн керттера декхараш дизза кхоачашдарал совгIа, къоначарна хин насосаш вIашагIйохка новкъостал деш а хулар. Цо дIахьокхар кагийча наха мишта болх бе беза. Долче, уж шоай аргIагIа овсарегIа къахьега гIертар. Из гIулакх урок а хинна дIаэттар цеха коллектива дисциплина чIоагIъяраи беча балха дикал лакхъяраи.

Цхьан дийнахьа къонача мастереи цун хьехархочуни дукха уйлаш е йийзар соана тIера шарикови подшипникаш хьаяхара болх вIаштIехьбаккхара даькъе. Цу гIулакха лаьрххIа йола приспособлени кийчйир Вахтин Павела. Цул тIехьагIа шарикови подшипникаш тIера хьаяхара болх сиха а дика кхоачашбора цунца. ХIанз ше керттера инженер воллашехьа цунца дагавувлаш хул Джабраилов Мохьмад. Цу даькъе эхь хеташ вац предприяте керттера инженер.

Пенсе ваха ха хьатIаэттай Вахтин Павел Владимировича. Цхьабакъда, дуккхача шерашка ше болх баьча депо коллективах къаста магац цунна. ХIаьта машиннаькъахоша а дIавахийтац из. Пенсе ваха воллашехьа депо электромашинни цехе дIахо болх беш ва из. Цига цо вIашагIъехк поездий контакторaш. Юха духхьал шийн болх барах кхоачамбаь Iечарех вац из. Цунна уллув латт цо Iомавеш вола барайтта шу даьнна зIамигасаг Лигашкин Вадим. ЧIоагIа хала оамал йолаш ва Вадим, тIавийрзза болх хьабе а Iомавалара а тIера вац из. Цхьабакъда, Павел Ивановича дика кхетаду цунна болх безалургболаш а из нийсача новкъа воаккхаргволаш а гIулакх дар шийн сийлен декхар долга. Ше лаьрхIар дизза кхоачашдир къахьегама ветерана. Бокъонца Вадим болх бе Iома а ваь, дизельно-заготовительни цехе балха дIахьожавайтар цо къона говзанча. Массехк бутт балалехьа шийн заданеш толамца кхоачаш а еш, хьинаре къахьега волавелар из.

ТIаккха цунна задани елар мастера турбокомпрессораш вIашагIйохка. Шийн кулгалхочунна Вадима дош делар шийх бенна тешам боа ца бе. Долче, йиллача ханен дикен кхоачашдир цо шийга денна заказ.

Укх тIеххьарча хана бартцхьоагIо йолаш, творчески хьинаре къахьегаш ба депо машиннаькъахой. Из гIулакх вIаштIехьдаккхара дукха организаторски кхетамеи балхаш даьд къахьегама ветеранаша П. Вахтина, В. Тарасова, И. Карпенкова, В. Бабенкос. Уж юкъебоагIа къахьегама коллектива советана. ХIаьта цу совето дукха болх бу къонача говзанчашта юкъе.

ЦаI мара йоацача нарядагIа болх беш я бригадаш, цу гIулакхо новкъостал даьд станочникаши слесараши кхотабе, царна юкъе барт бе, уж вIашкаоза. Долче, вIашин товши Iимерзен ба уж, цудухьа балхара дIа-хьа бувлаш кIезигагIа хувцалу болхлой.

Цхьабакъда, цар кхоачашде дезаш хьалхашка латта декхараш кхы а дукха да. Перестройка хIаранегара дIадех шийн беррига низи знанеши производствана дIалулга. ХIаьта кхоачашде дезача керттерча гIулакхех лоархIамегIарчарех лоархI къахьегама ветерана, коммуниста, сийлен машиннаькъахочо Вахтин Павел Ивановича къоначарна хьехами кхетами лулга. Шийн опыт, дикагIйола балха методаш къоначарна дог раьза а долаш дIайовзийтарал дикагIа фу хургда, яхаш дувц ветерана. Шоай аргIагIа кхоана башха-дика говзанчаш а хинна дIаоттаргбола нах ба уж.

Иштта уйлаш йолча цо хьал а кхебаь, башха-дика говзанчаш лоархIаш ба слесараш Гречко Георгий, Амерханов Саша, Василенко Игорь, Пыженков Саша, Меркулов Анатолий, Проценко Виктор, иштта кхы дуккха бараш а. Цар массане цIераш яьха а варгвац. Шоашта къахьегам безабалийта, уж нийсача новкъа баьха шоай хьехамча чIоагIа сийду массане а.

И. СТАРИКОВА.

БIУБЕННА КЪАХЬЕГ

Шсай декхарех дика лоархIабеш, хьинаре къахьегаш бола нах кIезига бац Кирова цIерагIча боахама шурийтоварни ферме. Хьайбаш лелалдерашта юкъе яьржача яхье цахаддаш хьалхале лелаеш хьайоагIа къона доярка Газдиева Тамара.

ВIалла дагадацар Тамарайна шийх доярка хургья аьнна. Школе ягIача хана, доярка болх беш йолча шийн йишийна Зайнапа гIо де ферме хьаухар йиIиг. Денга-ра-денга чам болаш безабелар цунна дояркай болх. Юкъера школе йистеьнкхача ферме балха йоагIа йоI. Балха тIа енача хана денз, шийн декхараш цIена а тешаме а кхоачаш ду доярка. Цхьацца бахьанца, кхаь квартала шурий плана кхоачашйинзар хьайбаш леладераш. Шу чакхдоаллаш шурий «декхар» тIадусаргдоацаш шоай низ кхоачар деш къахьег цар. Укх деношка дикка айденнад шура яккхара гIулакх.

Уж толамаш доахача хьинар ца кходеш къахьегаш я Тамара. ТIачIоагIбаьча ткъаь итт Iаттагара хIара дийнахьа цо йоаккха шура заданел тоъал совгIа хул. Гуйран замалахь, доахан дукхагIча даькъе лакъаш долча хана, цо хIара беттача Iаттагара йоаккха шура 8 килограммага дIакхсачаш я. Иштта хьинаре къахьегаш, еррига коллектив лерттIа тохалойя, тешаме да царшера план кхоачашъергхилар.

Л. БЕКОВА.

ВЕДЗИЖЕВ Ахьмад

КОМИССАР КХАЛХАР

Цхьанкха дича а цу бус наб кхетацар Нойна. Цунна наб ца йоатIандаь а кIаьд ца веннандаь а дацар из. Дукха ха яр цунна цхьан сахьата мукъагIа салаIа вIаштIехьа ца доала. ХIаьта виззалца наб ярах-м дувцийга а дацар. Цхьабакъда, хIанз Нойна наб хьа ца кхетара кхы бахьан дар. Мерзача набаро дIаозавешше, чIоагIа кхайнаве волалора из. Шийна юхе бийша бада, Iалаьмате чIоагIа кIаьдбенна новкъостий сома ца бахар духьа, маьнге тIа ура а хай, бата тIа мерех хьенха йовлакх а дилле, Iоховра из.

ТIоараска тIатехача диванa тIа вIаьхвенна уллар набаро кIалвита Орахелашвили Мамия. Цун дезал, нийсагIа аьлча, сесаг Владикавказе хиннаяле а, укх тIеххьарча хана Буачидзена юхера дIавалацар из. Владикавказе Мамия кхаьчар Нойл тIехьагIа. ТIем тIа лаьттача эскарера большевистски организацена долча новкъостала из цига дIахьожаваьвар парте. Къаьста лелаш дукха ха яьккхачул тIехьагIа, укхаза, шийн сесагаца — Марияца юхавIашагIкхийтар из. ХIаьта Мария цигарча партийни организацена чуйоагIаш яр.

1917 шера сентябре хиннача хоржамашка Орахелашвили Мамия хержар болхлойн салтийн депутатий Владикавказски Совета председателлала.

Мерза наб еш ихкараштa юкъе вар Ахриев ГIапур а. Кирова уж шоайла вIашин бовзийтачул тIехьагIа, Ахриевнеи Буачидзенеи юкъе доккха доттагIал тоссаденнадар. ХIаьта тахан, гIалгIай юрташка хиннaчул тIехьагIа, геттара кIаьдбенна цIабаьхкабар уж. Ераш городе юхакхаьчача царех дIакхийттавар Орахелашвили Мамия.

Советашта керте латтараш большевикаш хиннабале а, бакъда, царех города бизза дай ба ала йиш яцар. БIарга чу яха хIама санна, уж новкъа болаш хинна эсераши меньшевикаши даим царна духьала бар. Къерда а ца къердаш, моллагIбаращца барта баха раьза бар уж, нагахьа санна вожаш большевикашта духьала хилча. Цудухьа царна шийна могаш дола гIо деш яр мехкдаьтта доаккхача Iалаьмате дукха рузкъа Iоадаь Чермоев ТIапа, аьлий Капланов Рашид-хан, Коцев Пшемоаха керте лаьтта Терско-Дагестански правительство, хIаьта иштта Караулова доал деш хинна казачий совет.

Буачидзе дика кхетадора Орахелашвили Мамия ден а бус а шийна уллувра дIа хIана валац. Шийна хала дале а, цо шийца иззал доккха эздел леладарах кцу ца хеташ вар из. Цудухьа, хIаьнна мукъа минут йоаллаше, моллагIа бахьан а даьккхе, Мария йолча из дIавахийта хьожар из. Цунна юхера дIа ца вала дукха бахьанаш корадоагIар Орахелашвилена. Ше городе хьакхаьчача юкъа а Буачидзе вахара кхерам тIатоссаш хинна дуккха моттигаш дагайоагIар цунна. Иштта хилар цу хана а, 31 декабре, 1917 шера тIеххьарча дийнахьа...

...Шоай когашта кIал лаьтта доагалга кхета ца далла Iовдала бацар Чермоеви Каплановн. Паччахьа тIера Iоккхессачул тIехьагIа, даьсса хабараш дувцарал совгIа, Кавказа халкъашта цар даь цхьаккха дика дацар. Лоамароща шаьра кхетадора, кIал кIийле а йоацаш цар дувцача къамаьлаша шоашта лаьтта а нийсхо а лургйоацалга. Цудухьа, ха дIа ме йода, Терско-Дагестански правительствацара дукхагIа хийра боалар уж, хIаьта къахьа дале а, бакъ дар хьаоалача большевикашта тIехьа а боалар. Лоамароех цхьаккха хIама къайла ца хьош большевикаша царга духхьала дIаоалар, герз бе а делла, лаьтта а кортамукъале а цар шоай хьаяккха езалга, цхьанна аьлас а цхьанна помещико а дог раьза хинна царна лаьтта дIалургдоацалга. Шоай аьттув баьлча, кхыча хIаманна дукха сагота ца хиннача Терско-Дагестански правительства министраша, шаьра кхетадора большевикаш шоашта мел чIоагIа кхераме ба.

31 декабре, чакхдоалача шера тIеххьарча дийнахьа, Орахелашвиле хьайийллар Совета президиума заседани. Совета гаргтарча декхарех дувца лаьрхIадар цига. Юстаро ваьгIача Нойна бIарахьежар Орахелашвили. Вела а къежа, заседани дIайолае оалаш санна, корта лостабир вокхо.

— Новкъостий, — къамаьл де волавелар Орахелашвили, — тахан чакхдоал исторически вурийттлагIа шу. Массехк бутт хьалха, вай тешаш а долаш, котъяьлар Октябрьски революци. Из йоккха котало а хьатIадоагIа керда шу а даькъала дувцаш ловца боаккха аз шоана...

Цхьабакъда, цунга шийн къамаьл чакхдаккхийтанзар. Улица тIара хьахезар етта шокарч, говрий когаша ду таташ.

— Фу хиннад цига? — ше вагIачара хьалгIеттар Буачидзе. Шийн пиджака чурча киса кулг чудахийтар цо. Цу чу тепча яцар. «Иштта хул-кх даим. Эшача хана цIажхха киса хилац из», дагадехар цунна». ХIаьта цу хана цунна хацар тепча шийна эшаргъя е эшаргьяц.

Массехк минут яьлча Совета заседани хинна доккха цIа салтаща хьалдизар. Царех цхьабараш кораштеи наIараштеи хьалхашка дIаэттар. Уж «дики дивизера» салтий болга кхетаде халадацар. Царна тIаювхача формах а деча къамаьлах а ховргдолаш дар из.

ИСТОРЕ ОАГIОШ

Февральски революци хиннaчул тIехьагIа, большевикаша яьча агитацех, «дики дивизе» дсакъош шоай позицеш йита а йита, цIадахадар. Цхьабакъда, лаьрххIа Петрограде вахача Чермоева аьттув баьлар лоамарой бIаьхийча наха дезалий эпсаращца бартеаха, цхьайола бIухой подразделенеш шийна тIехьаяха. «Дики дивизех» юхедисача цу доакъоех хилар Терско-Дагестански правительства керттера тIема низ. Каплановеи Чермоевеи денна амар кхоачаш а деш, цу доакъой салтий бар болхлойи салтийн депутатий Совет йохае а цун кулгалхой лувца а цу дийнахьа баьхка хиннараш.

Кхычарна юкъе Буачидзе бIарг тIаэттар яьнкха тепча бе а йоаллаш лаьттача эпсара Алдаковна, Владикавказе из кхаьча дукха ха яцар, бакъда, цу юкъа а воча сагIорахьара бIагалваьннавар лакхача дегIара, хоза сибат дола эпсар. Ахчах, кхалнахах, чхьагIарах шийн да а вохкаргволаш ва, аьнна, цIи дIаяхаяр цун. ХIаьта тIехьа латташ дар шийла оарц хиннача Чермоевеи Коцевеи правительствана эшаш хиннараш цу тайпара нах бар.

Сиха кисара тепча хьалъяьккхар Орахелашвиле. Катеха цун кулг юхатIехьашкахьа даьккхар Буачидзес. МоллагIча хIаман цу сахьате зем баккха Iемача цо кхетадир, цхьан тепчаца салтий ординга духьала отта шоашта могаргдоацалга. Цу саннача моттигашка герзал чIоагIагIа дош хилар дог тийша вар Ной.

— Новкъостий, фу хиннад укхаза? — анна Алдаков вIалла теркал а ца веш, салташка йистхилар Буачидзе.— Пурам а ца дехаш цIагIа чу хIана лийлхад шо?

— Кулгаш хьалдахийта! — цIогIа техар бIаргаш тIадаьхкача аьлас. — Духьале е шо доларах хIама хургдац! Шо хIанз денз лийца да! Терско-Дагестански правительствос тIадилларах из шуга дIахойт!

Шек воацаш ше ваьгIача Iохайра Буачидзе. Цунна хевра хIанз дийцачох хьабала цхьаккха пайда боацалга. Фу дича бакъахьа да ца ховш уйла йора цо.

Цхьаккха хIама ца хилча санна Буачидзе Iохайначул тIехьагIа, низзагIа багара тIехх яьккха жIали санна, корзагIваьлар Алдаков.

— ХьалгIатта!.. Хьанга лув со, хьалгIатта! — мухь баьлар цунга.

ХIанз Ной мара саг дагаваллацар «дики дивизе» эпсара, цун сабаро, из вIалла а веха ца хиларо юхевисар а корзагIваьккхар Алдаков.

Цо детта цIогIа ца хозаш санна вагIар Буачидзе.

— ХьалгIатта! Хьалъайде кулгаш! Хьайга яхар Iа ца дой аз тепча еттаргья хьона! — лерга-нIана боаттIабе санна мухь бетташ вар чурваьнна аьла.

— УрагIъаха Iемадац са кулгаш, — цхьанна хIаманА на шек воацар аьлар Буачидзес. — ГIабашка даьнна да уж, бакъда, урагIъаха цIаккха а Iемадац.

Лоацавеннача латтийсар Алдаков. Цунна дуккхаза хезадар Ноя турпалеча гIулакхех, цун майралах дувцаш хиннараш. СибарегIа ахийтарах, жандармаша низ барах, набахта чувехкарах низ дIакхаьчабац цун лоIам бохабе, ше цкъа лаьпача наькъ тIара из ваккха. Цул совгIа, цунна ховра из гурже волга а. Ше дагестанец волча Алдакова хIанз кхетадаь хила мегар лоаман саг кхераве атта доацалга. Хеталора, ше арабаьккха никъ Ноя денало эпсара цхьан юкъа бицбича санна. Цец а ваьнна, Буачидзена бIарахьежар из. Хьаштдале, цун майралах хьага а хьегар. Цхьабакъда, Буачидзес ше вIалла теркал ца варо, цунна шийх цхьаккха хIама ца хетаро юхевиссар а корзагIваьккхар Алдаков.

— Хьо санна бараш Шамалас шийна чулоаттабаьб. — Буачидзена Iоттар ийр эпсара.

ФуннагI - моллагIа даь а цунна чIоагIагIа Iаткъаргдар де гIертар из. Цул совгIа, Шамал а ше а цхьан мехкара болга Буачидзена хьалхадаккха воаллар Алдаков.

— Харцлув хьо, со санна бола нах шийна чулоаттабаьбац Шамала, — саббаре жоп делар, Ноя, — бакъда, хьо санна болча аьлий кортош тIера дIаахийтад... Вешта аьлча, Шамалца юкъара фуд хьа... Шамала леладаьчуннеи кхалнаьха юбкашта тIехьаьнна Iа леладечуннеи юкъе йоккха юкъ йоалл.

Яппараш а яь, тепчийна тIаккхайдар Алдаков. Бакъда, жандарма форма тIаювхача эпсара соцавир из.

— Сенна сихлу хьо, — аьлар цо, — Алдакова кулг дIа я ца хецаш. — Iа хIанз де гIертар уйла а яь де дезаш да. Iа ер укхаза вийнавар, аьнна, малагIа пайда баргба? Цох хьахила цхьаккха хIама дац. Бакъда, кхоана, кердача шера хьалхарча дийнахьа, ер а укхан новкъостий а центральни проспекте хьалъэхка ухкаш наха бIаргагой, дуккхачар уйла ергья. Эзараш а эзараш а болчар...

Буачидзе велавелар. Жандарма форма хозахета леляц укхо, ше-шийца аьлар цо.

— Шийн болх бовзачоа таро ва ер, — аьлар Нояс массанена хозарг а долаш. — Ховш хилалахь, тахан Iа тхо хьалъохка телеграфни бIоагIий, — господин жандарм, — кхоана хьайна а хьо санна бараштa а накъадаргхиларах.

Шоаш дIааралдоахача хана Буачидзес бIаргашца лелар Орахелашвиле сесаг Мария. Из гуш яцар. Конвоираша цунна тоам боапа хIама дар кхеравелар из вийларчоа. Е из массарел дIакъоастае кхийнад-хьогI цар?

Шийна юхе воагIача Орахелашвилена бIарахьежар Ной. Вож уйлане ваха воагIар.

— Мария мичай? — шортига хьаттар цо.

— Со се цун уйла еш воагIа, — жоп делар Мамияс. — Салтий хьачухьийлхача хана сона юхе яр из. Цул тIехьагIа цунна бIарг тIера баьлар са. Сона хац цох фу хилар.

Ноя дог тохаделар. Из кхерар «дики дивизерча» бIехача салташа из чуйоллар а цох кулгаш тохар а. «Московски жандармерех лачкъа магар сона. Кавказерча паччахьа наместника каравахаьзар, СибарегIара дийна волаш цIавера, шийх бехкаш доахар цо, бакъда, бер санна «дики дивизе» салташха каравахар, цул совгIа доттагIчун сесаг а кIалхаръяккха магаьзар».

— Цхьа хIама па дича даргдац. — юха а шийн новкъоста бIарахьежар Ной. — Хетаргахьа, вай анхар казармашка дIадугаш хила деза. Из иштта децаре, хIирий слободке дугарг дацар вай.

Къарч - къарч яхаш дар кхгашта кIалхара лоа. Центрана гаьна ме доала кIезигагIа хулар цIеной ковнашка йоага фонараш. Долче, тIа-тIа баьдегIа хулар. Из бахьан дарий а хац, салтий го готталора.

— Сона-м хац фу дича бакъахьа да. — аьлар сесагах хиннар фуд ца харо ше лапар дицденнача Орахелашвиле. — Керта чу хIама хьачудагIац сона.

ЦIаьхха цIогIарч лаьлар.

— Юхасовца!.. Юхасовца! — хIирий слободке ераш дIакхоаччаш цIогIарч даьлар. — Кхы цхьа ког ма баккхалаш!

Дехьа а сехьа а топаш яьхар.

— Новкъостий Буачидзе, Орахелашвили, юстара довла! — аьлар цхьанне. Из малав къоастадаьзар Нояс, бакъда, цун оаз шийна йовзаш санна хийтар цунна.— Вожаш шевар меттахьа ма валалаш!

Салтий беха хьайзар. ТIаккха топаш етта болабелар уж. Лийца боалабераш а шоай эпсараш а теркал беш бацар уж хIанз. Царна дагадаьллар цаI дар — шоаш кIалхарбовлалга. Алдаков, жандармски эпсар, кхы массехк саг вита а вита, дIа-са байдар «дики дивизе» салтий.

Шоаш кIалхарбаьхачарна юкъе Буачидзена вайзар чокхий тIадувхеи элтара кий тIатуллеи цхьа саг. Из укхаза хургва, аьнна, вIалла дагадацар Буачидзена а Орахелашвилена а.

— ГIапур? — цецваьлар Ной.

Из Владикавказе веначa хьалхарча деношка С. М. Кирова цунна вовзийтар къона гIалгIай революционер Ахриев ГIапур.

— Аьннар аьннача долаш, дог-цIена, майра ва. — лоацца аьлар цох Кирова.

(ДIахододар хургда).

ДЕЛЕГАТАШ ДАГАБУВЛ

Август бетта денз хьайилла Грозне болх беш я нохчий къаман съездага кийчо яра комитет. Цу юкъа дукха хIамаш карагIдаьннад цунна. Городашка, районашка, юрташка дIадихьад съезда делегаташ хоржалга. Цига дIакъалаца бийхаб мехка доазол дехьа бахаш бола нохчий къаман викалаш а.

Кийчо мишта чакхйоалаш я а дIахо йодача хана де дезарех а дийцар укх деношка, Грознера делегаташ дагабоалаш хиннача вIашагIкхетаре.

Таханарча дийнахьа хIара нохчочун а иштта, бIарччача халкъа а дукха да Iайна дог лаза гIулакхаш. Из дерригa дувца кхо бутт ха а тоъаргъяцар. ХIаьта съезд дIаяхьа белгалдаьраш кхо ди мара дац. Цудухьа дувца а къоастаде а деза эггара лоархIамегIа дола дешаш. Координационни комитета председатела Умхаев Лаьчас аьннача тайпара: «Тайпаштеи - тукхамаштеи декъа а ца луш, таханарча денга вай мишта кхаьчад, кхоана де дезар фуд? яхача хаттараштa жоп луш дIабахьа беза съезда болх. Дукха даьржад аьлдитташ, зуламаш. Уж во чаккхе йолаш хила тарлу. Из ца хилийта хьажара гулъеш я вай съезд. Цига дувца белгалдоаккхаш да, вай къаман истори, (кIсаргга даьча тохкамашца Iилманхоша довзийтаргда из), политически оагIув — суверенитет тIаэцар, социально - экономически хьал, меттах, културах, къам мехках доакхкаш хинна зе меттаоттаделгах.

ДIаяхача юкъа дуккха болх баьб комитето: чакхдаьннад съезда делегаташ хоржалга, белгалъяккхай из дIахьоргйола моттиг: Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен цирк.

ВIашагIтохаш я ши-кхо бIаь сагах латтаргйола группа. Из хургья дисциплинага хьожаш, боккхийча наха ламаз де моттигаш вIаштIехьйоахаш, кхы долча гIулакхашка хьожаш.

Съезда болх гойтаргба телевидене гIолла, цунах лаьца дувцаргда радиос, газеташа.

У. АЗАМАТОВ.

Цхьаккха вицденнавац, цхьаккха диценнадац

СОВГIАТА ДА КОРАВАЬВ

Из дар 1942 шу. Немецко - фашистски гIалрахой Кавказ яккха тIаьIерта ха. ХIаьтта кхийна зIамига саг вар Парагульгов Элмарзий Ахьмад. Эскаре ваха дагIалаш военкомате вечаш дар. Нохч-ГIалгIай республика НКВД наркома Албогачиев Султана къамаьл хилар Ахьмадаца. Фронте нах эшаш санна, укхаза а кIезигагIа эшац уж. МоастагIчо чукхувса диверсионни группаш хьа а лехаш, уж хIалакъе хьо санна кIантий эшаш ба, яхар санна къамаьл дар цо даьр. ХIаьта Ахьмад цу гIулакха раьза а хилар...

ЛОАЦЦА СПРАВКА

...Пригородни района Ангушт яхача гIалгIай юрта ва а хьалхийна а ва Элмарзой Ахьмад. Къахьала 1919 шера Деникина бIуна духьал латаш хиннав цун да, хIаьта 1930 шера халкъа моастагIа ва аьнна, тохаш хинна. Пригородни района цхьан промкомбинате шин кхьагъягама нийк дIаболабаьб Ахьмада.

...Галашкински района Оалкам яхача юрта гаьна йоацаш 1942 шера сентябрь бетта моастагIчун десантах шин опсар каравоалавир чекисташа. Царех цаI — полковник Губе Осман яхар ховш вар Ахьмада да ГПУ болхлоша вийналга. Цудухьа Парагульгова шоашта гIо дергда, аьнна, хеташ а бар уж.

Вай чекисташа тIадиллара, царна дегIал гаха а уж шийха тешабе а вIаштIехьдаьлар Ахьмада. ХIаьта из деш дар, фашистски эпсарашца бувзам оттабе мала воагIаргва, дIахо цар делерхIар фуд хара. Диккача хана царца хилар Парагульгов. Ха мел дезар хайначул тIехьагIа, вайчар лийцар шпионаш.

Цу тайпара массехк операци чакхъяьккхар Парагульгов юкъе хиннача группо, Кавказа гаьна ваьккхар моастагIа.

ХьатIанкхаьчар 1944 шу. ХIаьта цу шера 23 феврале нохчийн гIалгIайн халкъаш мехках даьхар. Дезалцара къаьста вигав Ахьмад СибарегIа. Акмолински обласга Атбасар яхача города юххе шоай дезал хоатташ лохаш лела Парагульгов Ахьмади цхьаькха Шадиев гIар зIамига саги лийца чубеххар. Ховш махиллара, цу шерашка комендатура бокъо йоацаш юртара юрта вахар а, суд йийя, чуволлаш хиннав.

— Цхьабакъда, — йоах тахан Ахьмада, — тха ираза дарий а хац е цу моттигера комендант сов дика хилар дарий а хац, шоллагIча дийнахьа мукъадовлийтар тхо. Тхоаш хьахийцача, Атбасарера Есильски районе кхаьчар тхо. Цига бIаь гаргга вайнахьа дезал бар.

— Тахан санна дагадоагIа сона, — яхаш дувц Ахьмада, — цу юртарча колхоза председатель волча а ваха, эггара халагIа болх малагIа ба шун колхозе, аьнна, айса хаьтта. Вохко аьлар, къахьа буд хьокхаш да тхо хьайбашта, аьнна. Цига вахар со. Парагульгов хиннача юрта бахаш вар Альмурзиев Джабраьил-молла. Дукха бусалба дешар дийша саг хиннав из. Из волча ваьхар Ахьмад массехк бетта. Цхьа юкъ йьннача гIолла Джабраьил - моллагара хов укхунна, вай арадахале НКВД балха хиина Тумгоев Бийсолта, Газдиев Зубейра, Костоев Махьмад хIанз Акмолинске бахаш а болх беш а болга...

1946 шера Алма-Ате ваха дIавода Парагульгов Ахьмад. Торговле объекташ лораеча «Большевик» яхача артела начальникалла оттаву из.

— Ялх бIаь сагах латтар тха организаци, — яхаш дувц Парагульгова. — Цу хана чIоагIа даьржадар тикаш кхухьалга. ТIом чакхбаьнна дукха ха яцар. Алам мепа дар. Цудухьа къоалаш дукха дора. Цхьа дий-бийса дIадодацар къоал ца деш. Лийцачара хьахийца дукха уркаш яь ши-ший цIераш а йолаш. Дика дагадоагIа сона «Черная кошка» цIи лелаеча банда тхога бена бала. Хьахо хIама техе Iо а вилле. промышленни а кхачан а тикашка къоалаш дора цу бандо. Гаьна даланзар по леладаьр. Цхьаь бус кIийле а яь, хьалаьцар оаха керттера группа. Белгалдаьккха деза, цу шерашка оаха мел лийцача къоалаш деш хиннача бандашта юкъе цхьаь цаI нохчо е гIалгIа ца хинналга. ХIаьта дукха хабараш даьржалар, уж къоалаш дераш вайнах ба, яхаш.

1949 шера Алма-Атински областа Тавчилкски леспромхоза силада заведующи, диспетчер, кладовщик волаш а балхаш даьд Парагульгов Ахьмада. Ше каралаьца гIулакх тешаме кхоачашдеш хьавенав. Бакъда, НКВД органаша цIаккха а шоай бIаргкIалхара воалийташ хиннавац Ахьмад. 1956 шера парте тиъоалагIа съезд хиллалца йолча хана паргIата са даккха йиш йоацаш хиннав из.

— Сайна тIехьа хадданза бIаьргаш массехк шу даьнначул тIехьагIа, — яхаш дувц Ахьмада. — Сона болх беш вар Резников Петр Михайлович цIи а йолаш цхьа эрсе. Цхьан дийнахьа, из дар 1954 шера Петр Михайловича дарий дир, ше НКВД заданегIа аз мел леладед дIадувцаш хиннав диззача ялх шера, аьнна. Аз бакъдац из аьлча, цо цхьа масал доаладир. Цкъа Iохайша дагIаш аз эккхийта аьдар, Сталини Берии духхьал цкъа бIаргайбайча а тоъам бар сона уж шиъ ве, аьнна.

— ДагадоагIий хьона из? — хаьттар Резникова.

— ДоагIа, — аьлар аз.

— ХIаьта аькх хIана вахьанзар хьо сона?

— Вахьанзар, из бакъдолга чIоагIде сай теш ца хиннада, — аьнна, велавелар из.

— Цу хана из тамаш езаш хIама дацар. Цул совгIа тха леспромхоза дукха гаьна дацар вай паччахьалкхен доазув. Сона цунах тIехвала дагадохий а мича хов, аьнна, хеташ хила безар уж. ХIаьта нохчехи гIалгIаеххи болча нахах Iаьдала цIахкха а тешам боацаш зама ма ярий из.

1957 шера Нохч - ГIалгIайчене юха цIавоагIа Парагульгов Ахьмад. Республика Министрий Совета чуйоагIача «Госохотинспекце» вокххагIвола инспектор волаш болх бу цо ше пенсе ваххалца.

ЛОАЦЦА СПРАВКА

1942 шера фашистски десантникаш хьалувдаш денали къонахчали гойтарах, цу хаинне а «ЦIеча Седкъа» орден яла аьнна соцам баь хиннаб Парагульгов Ахьмада. Цхьабакъда, довзаш долча бахьанех укх деношка маре цунга хьаккхаьчадац из деза совгIат. 48 шу ха яьккхай совгIато шийла даьга хьа па кхоачаш. Укх шера Октябра цIей дездеча деношка Нохч - ГIалгIай АССР паччахьалкхен кхерамзлен комитета председателa Н. А. Межакова торжественни хьале дIаделар из докхха совгIат Ахьмада.

«СийлахьбоккхаДаймехкахьа тIом латтача хана лаьрхIа хьал доладора правительствене дейхар кхочушдаьдах» аьнна латт СССР Президента М. С. Горбачева кулг яздаьча Указа тIа.

А. - Г. УГУРЧИЕВ.

СУРТА ТIА: А. Парагульгов.

И. ПЛИЕВА сурт.

ДОКУМЕНТАЛЬНИ ДУВЦАР

ДАКХАРИЙ

РАПОРТА ТIАРА: «...Дийнахьа 12 сахьат даьннача хана, со хIама даа дагахьа чувахар. Бакъда, цхьа иттех минут ялалехьа тха наIарга вера юртдас вайта кIаьнк. Участкови инспектор лохаш ба нах, аьлар цо. Iама йисте ловзаш хиннача бераштa, кхалсага дакъа чу доалла гали корадаьд, йоахар. Со сихвенна цига дIавахар. Нах гуллуш бар Iама йисте. Уж дIа-хьа а баьха, моттиг лораелга вIаштIехьа даьккхар аз. Хин йисте уллача галена йиххе, бераша цу чура хьабаьккха кхалсага корта уллар. Грознера следственни бригада хьакхаччалца кхы саго кулг тоханзар галех...»

ЭКСПЕРТИЗА АКТА ТIАРА: «...57—60 шу даьнна хила тарлуча сага дакъа да ер. Из йийнай 6 сахьат хьалха е тIехьа дакка йиш йолаш, диъ ди-бийса хьалха. Енначунна дегIах 180 мм дIаьхен 12 мм шерен долча урсаца яь чов я. Сат валара бахьан хургдолаш я из. Керта, тIехьашкахьара, езача аьрхIача хIаманца яь чов а я. Ерригa дегIа маьженаш хьа а йоахаш, дийкъа да кхалсага дакъа, четачох, из даьд зIамигача дагарда. Кулгаши кортен цхьан пахашка юкъе хьоарчадаьд. Ши ког кхыча хIаманна юкъе хьоарчабаьб. ХIаьта дегI ше къаьстта хьоарчадаь да. Ерригa маьженаш чуйоахкача галех, машинашка леладеча даьтта Iатташ йоахк. ЦIийш дукха дахкац галех. Цу дерригех укх тайпара сурт оттаде тарлу: кхыча моттиге йийнай из саг. КIезиг-кIезига хьакхухьаш, машина багажника чу уллача гале чу деллад дакъа. Iхера чу а белла, дакъа чудоалла гали Iам чу кхессад. Бакъда, дакъа дийстачул тIехьагIа, галех хьоарчаь хинна тIийрг ниxкха а нийкха, кхера Iоарабаьннаб. ТIаккха хьалтIа денад гали.

Енначун аьтта кулг пелгашта юкъе кхыча сага мосаш йоахк. МIараштa кIал сага цIока чIегилгаш а корaьй. Спектральни анализо хьагойт, уж мосаши цIока чIегилгаши цхьан сага, кхалсага, хилар. Шеко йоацаш ала йиш я, еннар ший ювча хана е кIеззига хьалхагIа, кхыча кхалсагаца латаш хиналга...»

ГАЗЕТА ТIАРА. «02 службас хоам бу... юрта гаьна боацача, хьалха карьер хиннача Iам чура хьалдаьккхад, доакъош а деш дийкъа дола кхалсага дакъа чудоалла гали. ВIаштIехьдаьннад из саг йовза. Из я Грозне яхаш хинна Гаратаева (цхьайолча фактически материала хувцамаш даьд авторо). Из зулам даьраш ба аьнна, дегбуам баь лаьцаб цун воIи вийIий сесаги. Йолаеннай следстви».

...Са тассалца цаI-цхьаннена бIара ца хьоккаш, йист ца хулаш баьгIар уж. ВIаштIара даьча цIеношкара арабаьннача маьлха зIанараш цар квартира корех хьокхаеллар. Сийрда ди дар хьахулаш доагIар. ЯьгIаше, цIаьхха, цIувзаш елха йолаелар сесаг. Маро йист ца хулаш, лерг дилла цунга ладувгIаш мо вагIаш цхьа ха лыккхар. Юххера корта хьалъайбаь, сесага бIархьажар из.

— Саца, — аьлар цо шорттига — йолле, хьай къамаргех бинт хьоарчае.

Сесаг дIачуяхар ванна чу. ГIанда хьалхашка латтача лохача истола тIа корта Iолла а билла, вагIар мар.

ЭгIа цIагIа сомаьнна хье йолаеллар ши шу даьнна цар йиIиг Залина.

— Яьй, йиIиг сомаьннай хьа, — дIакхайкар мар сесагага. Залина елха йолаеллар.

ЭгIа цIагIа дIачуяхар Лида. Къамарга гонахьа хьоарчаяь бинт яр. Мосаш нийсъе а кхоаяьяр из, кхыдола халат а тIадувхар. Бакъда, бIаргех Iоуха хий вIалла соцаш дацар.

Iалихана хьахозар цар дувца къамаьл: «Ма елха, мамай йиIиг», — йоахар Лидас. «Мама, хьона фу даьд?», — йоахар йиIиго «Сона... цице маIараш техай». — «Во да цици. Хьо а ма елха, мама!».

ЙиIиг садике йига кийчъеш йоал Лида. Цун кулг лоац цо, кухне Iочубовл уж.

— Хьаволле. хIама дуа вай? — йоах Лидас Iалиханага. Халла ше вагIачара хьал а гIетте, кухне Iочувоал из. Плитка тIа чайник оттаю сесаго. Iоттаю маьхк. Холодильник хьаел, налх хьаэц.

— Мама, вани мичай? — хаьттар гIанда тIа ягIача йиIиго. Ши кулг бата тIа а дилла, эгIа цIагIа Iочуйодар Лида.

— ДIакъовла хьай багеI— цIогIа техар Iалихана, ЦIаьхха унзара нийкха, Залина юха а елха йолалу.

— Гаргара нах болча яхай-нани! — аьлар Iалихана. Хала дувц цо къамаьл. ЧIенги кулгаши эгаш ва из...

...Iалихан ший итьнаца вахаш вар. ЗIамига кIаьнки йиIиги делаш маро йита яьгIаш саг яр Марем — цун нана. Шийгадар, цхьа хIама кхо ца деш, шийн бераш. ЗIамига долча хана денз, нахал эшашагIа ца хилийта гIерташ яр из.

Iалихан ворхIлагIча классе волча хана, цунча бIаргадайра японски электронни сахьат. Чу а вена. бокъонца велха волавелар кхувш воагIа зIамига саг. ШоллагIча дийнахьа школе ваха тугаш вацар. Из сахьат доацаш хилча, нахал эсалагIа ше хеташ вар из. Марем Шолжа-гIалийтIарча химзавода болхло мара еце а, алапи дика нийдеш, лакха квалификаци йола болхло лоархIаш яр.

Бакъда, бераша мел дехар— джинсаш, дошо хIамаш, тIехьара технически ловзоргаш нийсш, цар гIулакхашта латташ наьха денхар хьаьрча лелар из. ХIанз кIаьнко дувцача сахьатах тиъаь итт тума доаккхар. «Ва даьла, — ше-шийца уйла йоре Марема, — ма харц баьннаб таханара базархой. МоллагIча берий хIамах изал ахча доаккх цар».

Дагадохацар Марема, базархой бита а бита, бераш дукха ахча доакхача хIамашка Iома а ца еш дита. Фун-нах даь а, бераша мел яхар кхоачашде гIертача нанна дага а дохац виний а йиIий а уйлаш аттача хIамашта тIаласташ латталга: Iалиханен цун йишасен Iомадаьд шоаш мел аьннар кхоачашде нана декхарийла я, аьнна.

ВоIо дувца сахьат лохаш Баку кхаьчар Марем. Цунца хиннача кхалсаго вIаштIехьдаьккхар из гIулакх. «Никъ боа ма бе хьай», — аьнна, кхы а цхьайола хIамилгаш эцийтар. Иштта йолайир Маремо базар.

Пенсе яха дукха ха йисаяцар Марема, бакъда, ший хIанзара никъ цо дIаболабича, из балха а тIехьйисар, цудухьа хьалха санна лоархIаш а яцар из цига. Бакъда, Марем хIанз дагадоагIача яцар шиI дика болхло хиналга а къахьегача моттиге ше лоархIаш хиннaлга а.

Иштта бахаш бар ванен цун ши бери. Вераш кIезиг-кIезига доккхий хулаш латтар.

Iалихан эскаре ваха везача шера, кхо цIа дола квартира хьаийцар Марема. КIезиг-дукха «зе де» дийзар цун из гIулакх чакхдоаккхаш. Вешта, хIанз-м ахча эшаш яцар из. Цун гIулакхаш тоаденнадар. Сурт санна бриллианташца кийчъяьяр йоI, Iалихан а вацар хIама эшаш. ТIадувхар, киса дола ахча — дерригa долаш вар из. Новкъостий а бар цунна тара болаш. Цхьанахьа балха боацаш, дер дайна лалача кагирхоша, хийла ди дIадохийтар, Маремар цIагIа магнитофонага ладувгIаш багIаш. Уж гулбенна багIача моттиге масcе хана хулар дикагIдола малар, гIаьленаш, хьачуухар мехкарий а.

Цхьан дийнахьа Ригера цIаенача Марема массехказа гургал техар шоай наIарга. ХьатIавоагIаш саг вацар. Юххера чIега хьабаьккхар Iалихана. Нана бIаргаяйча, шек ваьнна хьайзар из. Марема яйзар эгIа цIогIа ягIаш хинна йоI. ДIехьарча улицагIа яха Лида яр из.

— Фу леладу укхо? — ца аьлча Iеллаьнзар Марем.

ВоI йистхулаш вацар. ЦIийенна латтар Лида а. Цу гIулакха раьза хиланзар Марем. Барт бетта йолаелар из Iалиханага. Вайнаьха эхь-эздел, даьшкара хьадоагIа гIулакхаш — дага ца дохийташ хIама дитанзар Марема. ТIеххьара дорхъенна во мелдар а аьнна, экхайир йоI. Цу сайрийна дов даьллар нанаи воIеи юкъе. Са вахара юкъе гIерта хьа гIулакх дац, йоахар Iалихана. Цу дийнахьа сан-на сел эгIазваха чайна а вацар Марема ший воI.

Наьна футтаройна санна, цу хана денз Iалихани Лидан цхьана бар. Городе, улица тIа, шоай цIагIа уж шиъ цхьана бIаргагора Марема.

«Са кIаьнках хьахьарча йоал-кх из!» — йсахар Марема. Лидайга барт беттар цо. Цун нана йолча наIар тIа а яха, йоккхача сагага а лийра. Бакъда, хувцалуш хIама дацар, цу шинне доттагIал чIоагIлуш а латтар.

Бала дIабаьннаб аьнна, хетаделар Марема, Iалихан эскаре гIулакх де вахачул тIехьагIа. Iалихан цу гIулакхах фуннагIа даь а кIадхара ваккха лерхIаш хинна Марем, хIанз гIадъяха яр из дIавугаш а, Лидайца из къастаргволаш а.

Iалихан эскаре ваха ах шу далалехьа, Лида йодайир городе гахаш волча цхьан зIамигача саго. Из хоам хьахезача, геттара гIадъяха йолча нанас вийIийта кхаьхат яздир. ЦIена а бIеха а Лидайх ца язъдеш хIама дитанзар цо.

Лида дукха ха яьлалехьа цIаера. Фу хиннадар хац Марема. Цхьаболчар Iе ца тугаш цIаенай йоахар. Экхаяь цIаяйтай яхаш а дувцар.

Ши-кхо бутт баьлча, улицагIа хьайоагIаш йолча Марема дукхьала кхийттар Лида. Соца а яь, цунга йистхилар Марем. Йистхилар аьлча а, массехана беттача тайпара барт бетта йолаелар-кх. Бакъда хьалха хиннар яцаp цун хьалхашка лаьтта Лида. БIалла тара а яцар из цIийлуш а эхь хеташ а хьалха хиннача йоIа. ХIанз Маремага юхалувш латтар дегIа тоаенна, бIаргашка майрал чуесса хоза кхалсаг яр. Арккъал ухаш елар из Марема дувцачох.

Со хIанз маьре яц, аьлар цо, из мар везацар сона. Хьа воI дукхагIа веза. Согара салам-моаршал дIалелахь цунга, из цIакхачарга хьежаш я со алалахь. ТIаккха кIезига уйла а яь, тIатехар цо, «мама» аьнна. Цу сайрйна дог дIалаьца лораш беха безаш хилар Марем.

Марема йоI мьаре яхар. Iалихан а эскарера цIавера. Ше цIавенача дийнахьа, Лида йолча вахар. Цар фу дийцад, Лида мишта бакъеннай цунна хьалхашка лаьнзар Марема, бакъда, цу дийнахьа денз юха а шоайла цхьана бар Iалихани Марема моастагIи. Бокъонца дола тазьет эттар цIагIа, Лида цо хьайоалаьчул тIехьагIа...

ДОПРОСА ПРОТОКОЛА ТIАРА... Со бийсан мара чуванаар. ДIачувоаллаше кхетадир аз, сесаги нанен шоайла гIар еш хинналга.

СЛЕДОВАТЕЛЬ Каст-каста йоре цар гIар?

ГАРАТАЕВ: ВIалла сеца а яц цу шинне гIар Сона хеталора, бер даьчул тIехьагIа мукъане нанас сесага гешт дергда, аьнна. Бакъда, из кхы а чIоагIагIа дов даха яьлар. Во Iомадора цо тха бер. Эттара хьалха цо йиIига Iомадаьраш «мама во я» яха дош дар. ЙиIиго уж дешаш аьлча, сакъердалора цунна.

СЛЕДОВАТЕЛЬ: Хьадувца, дIахо хиннар!

ГАРАТАЕВ. Со дIачу а ваьнна, телевизор лота а яь, Iохайра. Сесаг эгIа цIагIа елхаш яр. Мама кухне йоаллар. Ше йолчара цIогIа техар цо, сона да хIама дIале, аьнна.

СЛЕДОВАТЕЛЬ Цо аьннача тайпара алал уж дешаш.

ГАРАТАЕВ: ХIанз дика дагадагIац сона... Хьадола, зуд, хьай нхьуна деш ле, аьллар мотт сона.

СЛЕДОВАТЕЛЬ: ТIаккха?

ГАРАТАЕВ: Сесаг Iочуяхар кухне. Цига дIаьккхазза а гIар яьлар. ТIаккха со чуйиккхар цу чу.

...Ший бе доалла йоалгIув Лидайна тоха гIертар Марем. Из цунна бера чатеха хьадаьккхар Лидас. НаIарга латтача Iалихана тIакхийттар нана.

— Хьо да хьона, деха жIали, дерригнена бехкедар! — яхаш, цIогIа детар Марема. Эгаш латтача Iалихана, пиджака кисара урс хьадаьккхар.

— Аз шиннена а урс хьокхаргда шоана, дакъоала шоай багенаш! — Iалихан ше а волавеллар цIогIа детта.

ЦаI вокханга ладувгIача бацар уж. Менна латтача Iалихана дехьара а сехьара а хIамаш етталора. Сецадеш тойтача кино кадрашка санна бIаргадайра Iалихана, нана тIехьашкара сесаго йоалгIув тохаш. Урс бе доалла цун кулг дIахьалхашка нийкхар. ТIаккха цхьаьхха цецваьнна саг санна лоацавелар из. Никель даьккха къегаш хинна цун урс цIе басар хьекхача санна дар. Кухне уйнаш тIа а дар цу басара тIадамаш. Уж дукхагIа хулаш латтар...

ЛАЬЦА ВОАЛЛАЧУН КАЬХАТА ТIАРА. ...Со хьона юха тIа гена. вай цхьана дахадургдац. Са нана дагайоалларгья вайна. Цо даха дутаргдац вай. Со-м хIанз а витац цо. Тешаш вац со, укхазара се дийна араваргва, аьлча...

Ж. БОГАТЫРЕВ.

ДОШЗОЛ ДЕХЬАРА

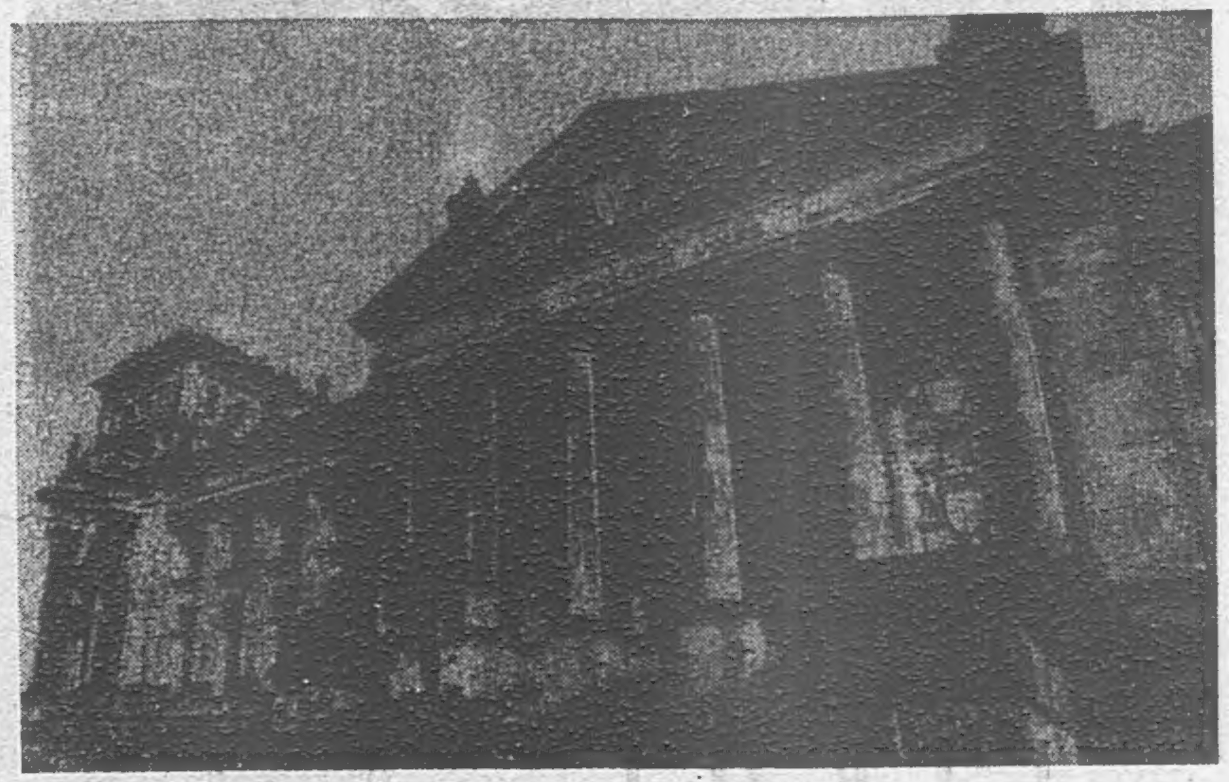

ФРГ. Хьалха рейхстаг чухинна Берлинера здани. Германий вIашагIтохара хьакъехьара Германе юкъарча парламента (Бундестага) эггара хьалхара заседани укхаза хилар.

Кастта бIаь шу доал цу здане. Цуща ювзаенна я германски исторе лоархIамегIа йола оагIонаш. Укхаза гулбеннача парламентареша — царна юкъе ГДР халкъа палата депутаташ хиннараш а болаш—лаьрхIад цун керттерча наIараш тIа яздаь «Немций халкъа» яха дешаш юха а шоай бокъонца дола маIан долаш долга дIакхайкаде. ХIанзарча Германски парламентага бокъо кхаьчай дерригача немций халкъа хьашташ кхоачашдер хинна дIаотта.

ДПА — ТАСС сурт.

Вай юкъара цIа-Лаьтта

КЪОАСТАДЕ ХАЛА ДОЛА ДОШ

24 октябре Керда Лаьтта яхача гIайренаш тIа уллача Северни полигоне баьча ядерни эккхамах советски атомни тохкамаш цхьан шера чакхдалар хилар. Цул хьалхагIа центральни газетий оагIонаш тIа кIирдаь даьча къамаьлашка хьежача, из дош къоастадеш бола соцам тIаэцар атта гIулакх хиннадац правительствана.

Цхьан оагIорахьара, цхьакха тайпа декхараши денна доши дохадаьд аьнна цунах бехк баккха хала да, хIана аьлча, 1985 — 1987 шерашка СССР-о цхьан оагIорахьара яь ядерни мораторе ше йолаш, тохкамаш соцадаь лаьккха хIанзара юкъ цхьанне а лаьрххIа хьаккхайкаьн ханаш хоадаьн яцар. Цуща цхьана советски ядерщикаш, царца правительство а. Iалаьмате халача хьал тIа эттар ядерни тохкамашта духьала болабенна чура лира къовсам, дIадахача шерашка уж тохкамаш деш леладаьча гIулакхашта еш хинна критика бахьан долаш. Общественность, хIаьта эггара хьалхарча аргIанна Семипалатински полигона юхе баха нах, хаьдда эттар наьха, фаунан флоран могашал ядерни лелхамех дала тарлуча зуламех тешшаме лораелга Iалашдара тIехьа, хIаьта мадарра аьлча, уж геттара соцадара тIехьа.

Цар дIадехараш та жоп а луш, центральни правительства шу долалуча юххье а тIехьа кийчйир, баьча хоамагIа, тохкамаш кIезиг-кIезига доахаш Семипалатински полигонера хьа а даьха Кердача Лаьттан тIа дIадахьара чакхдоахаргдолча гIулакхий проект. Эксперментага цига дукхагIа бода мах, цхьабакъда из район ше саг ца вахаш а листа нах бахача моттигашта тоъал гаьна а я. Цу тIа белгалъяьй Iалам лорадара, социально - экономически, кхыйола гарантеш. ХIаьта а, СССР Лакхехьарча Совете из документ дувцилга дуккхача бетташка хьеделар, тохкамхой вIалла раьза боаццаше а. Юххера а цар, гучох, вIаштIехьдаьннад из проект депутаташа ювца йолаялалца йолча хана тохкамаш де мукъа боаккхилга. Иззамо долча хьалашка массаза а нийслуш дола хIама нийсделар. Кхерамзлен хьашташ тIех хилар юха а критика аланна кIал нийсдалара болча кхерамал.

ХIаьта а тахан ядерни тохкамаш на дича ца йоалаш хIанай СССР? Шеко яц, эггара дикагIдар ерригa ядерни полигонаш дIакъовлар, ядерни тохкамаш геттара соцадар лархIа мегаргдолаш хиларах. Цхьабакъда толам ца беннача цхьан оагIорахьара оттаьча 1985—1987 шерашкарча советски мораторе хьахьекхар, уж геттара соцадарга бодача наькъа тIа объективни, алхха СССР-а диках хетарахи ларахи тийша хIама доацаш дола бахьанаш латташ хилар. «Шийлача тIема» замалахьара Психологи кхы мел долчул халагIа ара кхоссалу ядерни областера. Вайна гуш да, оппонент тIема кийчлу яхаш бахьанаш увттадар мара кхы йоккхагIа бехказло СССР-ен США-и ВПК викалий йоацилга, вешта цхьадолча даькъе бакъдар а да из. Цхьабакъда, специалисташта хетачох, тохкамаш дIахо даргахьа озаш, эггара чIоагIагIа дог тешадеш йола аргумент, политика а йоацаш, техника я. Деш дола къамаьл «зем баккха дераш» оалаш дола лелхамаш данза дарг ца хилара хьакъехьа да, хIана аьлча, хьадувцачох, уж ца дой кхерам боацаш, лоаттае йиш яц хIана укх сахьата юсаш йола ядерни герза запасаш.

Нагахьа санна тахан керттера кхерам «кхоалагIча ноахалах» аьле цIи йоаккхаш дола ядерни герз хьадар духьа деча тохкамех боаллаш хилар вай бакъдойя, тIаккха укхаза а лаха еза тешаме технически решени. Цу тайпара тохкамаш «зем баккхара» деча ядерни лелхамашца «тувладалийтар» духьа цхьаболча Iилманхоша могаду, масала, уж тIехьардараш 3—4 шера цкъа, цу тIа а цхьан дийнахьа делга. ТIаккха йиш хургьяц цу тайпарча лелхамех ядерни боеприпасаш эргайоахаш тоаяра пайда эца. Дипломатийи специалистийи низаш тIадерзадича бакъахьа хургдацар - хьогI тахан ханашта юкъерча юкъагIа «ядерни клуба» членашта юкъе цу тайпара ваIад яра?

ВIашагIкхийттача Штаташка ядерни тохкамаш геттара соцадара проблема къоастаяра каст-каста дукха бахьанаш увттаду. Царех лаьрхIа хьакхайкаду ядерни герзаш геттара кIезигданза дарг ца хилар, зем баккхара таронаш наьха санна алсамъяьхха хилар, массазарча тайпара герзаш бокъонца боарам тIа а оттадеш нийсдаь хилар. «Шийла тIом» чакхбаларо, СССР-аи США-нен юкъера гIулакхаш тоадаларо йиш хилийтай укх тIеххьарча хана цу лостамагIа дIахо дикка дIахьалхашкахьа даха. Белггала аьлча, цунна тешал ду маьршача гIулакхашта лаьрхIа лаьтта кIал деча ядерни тохкамаштеи лаьтта кIал деча ядерни лелхамаштен доазув оттадара доагIача гаьнна хьалха кийчдаьча шин договора дукха ха йоаццаш яьча ратификаце, ядерни тохкамийн ядерни герзаш дIададахарен проблемана шин тIехдержава хIанз а вIашдухьаленаши барт вIашагIа ца кхеташ дола хIамаши кIезига деце а, ядерни бомба дагахьа гоама хиларо новкъарле ца я ещ, новкъостал де деза хаьдда проблемаш къоастаяра.

ХIаьта хIанз укх сахьате антиядерни болама доакъошхоштен ядерни устройствашта тохкамаш дераштен юкъе дIа-хьа деча къамаьлаша шин тайпара уйла чу йоссаю. Цхьан оагIорахьара, шеко йоацаш пайдана да ядерни тохкамий кхерамзленна уйла дукхагIа тIалхийтар ше. ОагIонаш белгталарча даькъе барта яхай хьалхагIа из, кIаьдда аьлча, дикагIча тайпара Iалашъеш ца хинна хилара а хIаьта цун керттерча бахьанех цаI медицински экологически тIахьожама тема ювцилга ца эшаш къайла лоаттадаьн дийхкан хилара а. Массава а раьза ва кхерама кIал хиларах бе-беча тайпарча компенсацешка догдаха бокъо йолаш моттиге баха нах хилара. Ведомстваша телача хIанзарча информаце гласностен объективностен боарам хьалхагIа а санна тоъал дукха къувсаш бале а, тохкамхоша хIанз дикагIа кхетадаьд, аьна хет сона, моттиге баха нахи Iалами лорадарца дувзаденна мелдола хIама гуччахьа хилар царна шоашта гIойленагIа долга. Догдоахийла я, хана йIоахалла из геттара чIоагIденна дIаоттаргхиларга, нагахьа санна озанза ца боале дунен халкъашта юкъерча организацей викалаш а тIахьожама юкъеозарца.

Вокх оагIорахьара, дIахьа кхувсаро кхы цIаькха а хьагучадаьккхар ядерни кхерамзлен стратегена нах вIалла а духтIабаханза хилар, уж яле а е кхыяле а йола дерригача къаман юкъара вахара лоархIаме проблемаш оттакра даькъера гласностен къайлагIа хIама ца хиларен боарам лоха хилар. Долла хIама теркалдаьчул тIехьагIа гуш да, алхха технически декаш хьашт долаш бола нах кIезига хилар, цхьабакъда дуккхачарна хар ловра атомни бомбаех ахча иходе йиш я е йиш яц. Цунна луш дола жоп, массаза а яхар мо, дIадоладу американски Ливерморски лабораторе бюджетагара, Невада яхача американски полигонаца чакхдоалийт, вай воай ядерни герза комплекса хьакъехьа цхьаь цаI цифр ца а йоалаеш. «Мегаргдац» яхача жопо нах тешабергхиларга догдаха йиш йий цу тайпара деша духтIаваькхачул тIехьагIа? ХIанз советски ядерщикаш, оалаш мадарра, дукъ шоай яIан тIа дижа хиларах кхийттачоа тара да гIулакх факташ антиядерни пропагандистски штампашца хуэцаро фу тIакхоачаду. «Шийлача тIема» ханашка санна доацаш тахан бахача нахах дукхагIбараштa бIаргагучох ядерни герз «бокъонца дола зулам» да, из лоаттаду моттиг моллагIча къамзн яле а, цудухьа пайдана доацар хургдар, нагахьа санна «къаьнарча дикача» стереотипашка догдаха эттача.

Ядерни полигонашта гонахьа къовсам тIа даьнна латтача хьала дича бакъахьардар ха вIалла хала дац, аз кхетадечох, — правительства лархIа а йоакхо е а еза ший гражданий кхыметтел къаман кхерамзле Iалашъяра денхар шийна хьалхашка латте а. Тахан чIоаггIа лоархIаме да — ерригача общества а эскара а — хIанзчул тIехьагIа шоаш кхы цIаккха а моллагIча, цу даькъе йоккхача а, политикаца дакъа доацен лоархIаш боацен статисташ хург ца хиларах наха тешам балар.

Игорь ВОЛОЖАНИН. (ИАН).

ВАЙ МЕХКАХОЕХ

ВАХАР ДОВЗА ГIЕРТ

Дукха ха йоаццаш тхо долча редакце хьоашалгIа вена хилар къона эпсар Нальгиев Назира Тимур. Из венавар гIалгIай къаман цаI мара доацача газета коллектив гаргагIа йовза.

Из зIамсаг шин даймехка гаьнна ва, вешта аьлча, Туркестански тIема округа чуйоагIача Фрунзенски тIема училище ВВС специалисташ кийчбеш ва. Цу «Сердало» газет яздайтар.

Шоана Тимура бIаьха боацача вахара наькъах дувцаргда. Цо тIехдика дешаш чакхъяьккхай Буро тIара № 2 йолча школа-интерната физико - математически лостам бола спецкласс.

Бакъда, цо интернат чакхъяьккхача вIалла саги дага доацар дир. Из Киевски лакхехьарча тIема-авиационни училища деша отт. Тимур цига деша вахарах цецбаьннабар гаргара нах, хьехархой, цунца деша баьгIа новкъостий.

Тимур, Iа цIаьхха уйла хувацар сенца дувзаденнадар, аьнна, шийга хьаьттача цо аьлар:

— Цига деша оттарца со математикаца хийра валанзар. Кхы а чIоагIагIа доттагIал тессар. ВВС даькъе дикагIа лоархIача цу училище махетта математика лакхленга кхачара гIо ду, аьнна, журнала тIа дийшадар аз. Цудухьа, чоалханеча математика къайленаш кIоаргагIа йовза безам хилар са. Иштта нийсделар со цига деша вахар.

Атта дацар дешара хьалхарча бетташка. Сецца гIетта везар, массехк сахьата удаш, спортизни снарядаш тIа упражненеш еш дегI мукъа даккха дезар. ТIаккха мара, кертера дешар дIадолалацар. Цо шийна професси вешта аьлча, инженера - программиста говзал вIалла шек а воацаш Iомайора.

Училище новкъосташа лоархIаш, хьехархошта везаш чакхъяьккхар цо. Вешта аьлча, Тимур училище болх бе вита лаьрхIадар. Бакъда, из раьза хиланзар цига Iе. Иштта, Тимур ше Москве е Ленинграде гIулакх де дIахьожавара а духьала хилар. Из шийна лоIамагIа Туркестански тIема округе дIавода, хIаьта цу округа штаба начальника из Фрунзенски тIема училище дIахьожавир. Мадара аьлча, цунах хьехархо хилир.

Нальгиев Тимур хIанз Iарбий, Африка мехкашкара летчикаш Iомабеш ва. Цо царна радиотехнически дисциплинаши программироаьннии хьех.

Иштта Тимура доттагIал тоссаденнад Iарбий кагийча нахаца. Из каст-каста уж болча гостинице хул. Бусалба динга диллача вай къама гарга долча цу халкъа оамалаш, Iадаташ, литература, вахар кIоаргагIа довза гIерт из. Иштта цо царна Нохч-ГIалгIайченах, гIалгIай шоай паччахьалкхе меттаоттае гIерташ хиларах, ухаза бусалба ди лелабе паргIато яларах, цунца хIара юрта маьждигаш хьалдеш латташ хиларах дувц.

Теша лов, тахан Герзашкарча Низашка хулача перестроечни процессашка шийна дакъа юкъе а хьош, вахаре, балха шийна моттиг хьа а лаьца дIаэтта вола тIкъаь диь шу мара даьнна воаца эпсаэ Нальгиев Назира Тимура кердача лакхаленашка кхоачаргхиларах.

М. БАРАХОЕВ.

Тхога язду

ЯХЬ ЕЦИЙ ВАЙ!

Хьамсара редакци! Селхан, 10-ча ноябре, Нохч - ГIалгIай телевиденин программага хьожаш геттара цецваьнна хилар со. Сона вIалла дагадохалга а дацар «Сердало» газета редакце цу тайпа хьал доаллар, аьнна. «Сердало» газета болхлоша дийца бакъдари нийсадари цхьаболча наха дувцача тайпара хиннадацар.

Цар дийцачох геттара а тамаш еш ва со. Фу яхилга да вай цаI мара доаца гIалгIай газет цхи бIаь саго мара яздаьдац яхилга. Сона кхетаде хала да, миштта Iергва гIалгIа шийна къаман цаI мара доаца газет ца яздеш. ДIауйла ел оаш, вай къамо аза бала, вайна тIалаьтта Iазап — уж дешаш дувцаш дола газет доацаш миштта вахаргва гIалгIа?

ДIегIайоалле еза вай культура, мотт, даьшкара хьадоагIа дика Iаьдалаш — из деррига а де «Сердало» мара кхы газет дац вай.

Цу передачага хьожаш аз кхетадир газета редакци уж деккхараш кхоачашде могаргдолаш йолга.

Аз массаза а доккхал даьд цу газетах. Дукха ха я аз из язду а деша а.

Со теш вай ззараш бола яхь йола кагий нах а, мехкарий а шоай газет дешаш а наьна мотт Iомабеш а хургхиларах.

Яхь еций вай!?

Хьасан БАРХАНОЕВ.
Яндаре.

АРЧАКОВ Сали.

Берий илли

Фуд укх лаьтта
Тхона эшаш,
Тхона эшаш,
Тхона дезаш?
Малх хилар да
ХIара дийнахь,
ЗIамга бер мо,
Белакъежаш.

Фуд укх лаьтта
Тхона дезаш?
Ловзаш, делаш
Лела моттиг,

Сиглар, саьрг мо,
Делха догIа,
Цунах новкъа
Баьнна хоттилг.

Фуд укх лаьтта
Тхона дезаш?
Сецца бIайха
Малх хьалгIеттар.
ТIаккха вахар
Хургда даьра —
Сийрда, сийрда,
Шаьра, шаьра.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

Дешашца ца аьлча а...

Х.-В. ИСРАИЛОВА сурт.

ТЕЛЕПРОГРАММА

20 НОЯБРЬ ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Из хиннад... хиннад...».
8.45 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 7-гIа сери.
10.20 — Никъберий клуб.
11.20 — Берий сахьат (немецкий меттала урокаца).
12.20 — «Коллаж».
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — А. Скрябина № 1 йола симфони музыкальни сокровищница.
16.40 — «Футбольные звезды» яха мультфильм.
17.00 — Философски беседаш. Экономикеи е сакхетами.
17.45 — Музыкальни передача.
18.30 — Ха.
19.00 — Россеи парламентски вестник.
19.15 — Мультфильм.
19.35 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 7-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.50 — «Дош» яха литературно-художественни программа.
23.50 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьрийнара гимнастика. Дешара программа.
8.15 — «Iалама къайленаш». Iилма — довзийтара альманах.
8.35, 9.35 — Географи. 8-гIа класс.
9.05 — Французски мотт Iомабара 1-гIа шу.
10.05 — Французски мотт Iомабара 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Географи. 7-гIа класс.
11.05 — Мама, папа, со. Бера 2-гIа шу.
12.05 — «Трест, который лопнул» яха художественни фильм. 1-гIа сери.
13.10 — Ритмически гимнастика.
17.15 — Передачай программа.
17.20 — Документальни фильм.
18.05 — Музыкальни открыткаш.
18.15 — Информационно-публицистически программа.
18.50 — Музыкальни открыткаш.
19.00 — «Открытый час». Передача дакъа лоацаш я НГIАССР Министрий Совета председатела заместитель Р. И. Зыгалова.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Экономикан вайн» яхача циклара 1-гIа передача.
21.00 — «Мой Чайковский» дувц М. И. Прудкина.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Трест, который лопнул» яха художественни фильм. 2-гIа сери.

21 НОЯБРЬ КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Каштанка» яха мультфильм.
9.05 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм 8-га сери.
10.10 — «Дош» яха литературно - художественни программа.
12.10 — Татарски халкъа иллеш дIалокх Г. Сафиуллина.
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Истории с Бенно» яха берий фильм. 1-ра сери.
16.55 — «Вайнах» яха Нохч-ГIалгIай АССР паччахьалкхен халхара ансамбла концерт.
17.25 — Берий сахьат (английский меттала урокаца).
18.30 — Ха.
19.00 — «Качество и рынок».
19.45 — «Ялта-91».
19.55 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 8-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — «Коллаж».
21.45 — Яна Френкеля хетадаь концерт.
22.45 — «ЛагIаш».
00.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьрийнара гимнастика.
8.15 — «Iалама къайленаш». Iилма — довзийтара альманах.
8.35, 9.35 — Природоведени. 3-гIа класс.
9.05 — Немецкий мотт Iомабара 1-ра шу.
10.05 — Немецкий мотт Iомабара 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Физика 7-гIа класс.
11.05 — Эрсий къамаьл.
12.05 — «Трест, который лопнул» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
17.05 — Передачай программа.
17.10 — «Гуччахь дийцача». Назрановский совхоза арендаторий гIуланхаш (гIалгIай меттала).
18.10 — Музыкальни открыткаш.
18.20 — Фильм-реклама.
18.25 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — «Угол зрения».
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Хоккей. СССР чемпионат. ЦСКА — «Динамо» (Рига). 2-гIеи, 3-гIеи периодаш.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
23.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Трест, который лопнул» яха художественни фильм. 3-гIа сери.

22 НОЯБРЬ ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильмаш.
9.05 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 9-гIа сери.
10.10 — «ДоттагIлен меридианаш».
11.10 — Берий сахьат (английский меттала урокаца).
12.10 — Концерт.
12.20 — Коллаж.
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Истории с Бенно» яха берий фильм. 2-гIа сери.
16.45 — ЧIакъара баккхара промышленноста передача проблемаш.
17.45 — «Голубой Дунай-90» яха передача.
18.30 — Ха.
19.00 — «...16 шу далаизеи боаккхагIеи».
19.45 — Актуальни интервью.
19.55 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 9-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — МВД сводкех.
21.55 — «Любовь и разлука».
Къаьнара хIанзара романсаш.
22.40 — «Три мечты Степана Эрьзи» яха передача.
23.25 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьрийнара гимнастика.
8.15, 9.25 — «Iалама къайленаш». Iилма — довзийтара альманах.
8.35, 9.45 — Природоведени. 4-гIа класс.
8.55 — Испанский мотт Iомабара 1-ра шу.
10.05 — Испанский мотт Iомабара 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Биологи 8-гIа класс.
11.00 — Iилма — довзийтара фильм.
12.00 — «Трест, который лопнул» яха художественни фильм. 3-гIа сери.
13.05 — Ритмически гимнастика.
17.20 — Передачай программа.
17.35 — Документальни фильм.
18.10 — Мишта ла деза, бе болх ца хилар?
18.30 — Музыкальни открытка.
18.35 — ХIара наьхатана — тернам (нохчийн меттала).
19.05 — Фаьнг, фуаг (гIалгIай меттала).
19.25 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Деган мерзаи». ДIалокх А. Авлургиева (нохчийн меттала).
20.45 — Хоккей. СССР чемпионат. «Крылья Советов».— «Сокол». 2-гIеи, 3-гIеи периодаш.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Карабахра лерагIа» яха художественни фильм.

23 НОЯБРЬ ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Музыкальни передача.
9.20 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 10-гIа сери.
10.25 — «ЛагIаш» яха передача.
11.40 — «...16 шу далаизеи боаккхагIеи».
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Если вам за...».
16.30 — Концерт.
17.00 — Документальни фильм.
17.20 — «Юртара каникулаш» яха берий художественни фильм.
18.00 — «Лаьт — тха юкъара цIа». Фотоконкурс.
18.05 — СССР Лакхехьарча Совете.
18.50 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 10-гIа сери.
20.00 — «Вид-а гойт».
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.50 — СССР правительстве.
22.00 — «Из хиннад... хиннад...».
22.25 — «Вид-а гойт».
01.25 — Шахматаш. Дунеи чемпионат.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьрийнара гимнастика.
8.15 — «Iалама къайленаш». Iилма - довзийтара альманах.
8.35, 9.35 — Истори 5-гIа класс.
9.05 — Английский мотт Iомабара 1-ра шу.
10.05 — Английский мотт Iомабара 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Географи 6-гIа класс.
11.05 — Документальни фильм.
12.05 — «Карабахра лерагIа» яха художественни фильм.
17.15 — Передачай программа.
17.20 — Документальни фильм.
17.40 — «Поэзе миноташ» (гIалгIай меттала).
17.50 — Киножурнал.
18.00 — «Бригадир». Назрановский района «Октябра 40 шу» яхача совхоза механизаторах Евкуров Лоханах йола телеочерк.
18.20 — Хоамаш, реклама.
18.25 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — Телефакт.
19.30 — «Лицом к социальным нуждам» (нохчийн меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Экономикан вайн» яхача цикла юкъера 2-гIа передача.
21.00 — Массанена йола спорт.
21.15 — «Паганини» яха фильм-балет.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Кольцо Старого Шейха» яха художественни фильм.

24 НОЯБРЬ ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Шахматаш. Дунеи чемпионат.
8.50 — «Маман, папан сои» яха передача.
9.30 — «Шера ханаш». Ноябрь.
10.20 — Партнер.
10.50 — «Приз зрительских симпатий» яха кинофестиваль.
«Березовые голоса» яхача документальни фильма премьера.
11.50 — «Бурда моден» хьахьоких.
12.20 — «Три мечты Степана Эрьзи».
12.00 — Котбаьнараш.
13.20 — Семейни экран.
14.55 — Кинопрограмма. «Странные взрослые» яха художественни фильм. «Лучше бы ты стал священником» яхача художественно - публицистически фильма премьера.
16.25 — «ДагадоагIачарнеи дукхадезачарнеи» яха Советски эстрада ветеранашцара вIашагIкхетар.
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Россеи парламентски вестник.
19.00 — «Праздник непослушания» яха мультфильм.
19.50 — «Осенняя история» яха режиссера И. Селезневай фильмаш. 1-ра сери.
21.00 — Ха.
21.55 — «Осенняя история» яха телевизионни художественни фильм. 2-гIа сери.
23.15 — ТСН.
23.30 — Ах бийса ялалехьа а, цул тIехьагIа а.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуьрийнара гимнастика.
8.15 — Эрсий къамаьл.
8.45 — «Чревовещательница» яха документальни фильма премьера.
9.00 — «Содружество» яха видеоканал.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — Мультфильм.
17.15 — «Театр а, бераш а» (нохчийн меттала).
17.45 — «И думы сердца в песню перелью...». Телефестиваль.
19.00 — «Под знаком «Пи» яха передача.
21.00 — Ха.
21.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
22.40 — Коллаж.
22.45 — «Чертово колесо» яха музыкальни видеоканая.
00.45 — «Бийсанара сеанс». «Телефон полиции 110» яхача цикла юкъера «Не всегда светит солнце» яха художественни фильм.

25 НОЯБРЬ КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — Тираж «Спортлото».
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даймехка тIем тIа.
11.00 — Iуьрийнара сакъердаме программа.
11.30 — «Дунен гонахьа». Альманах.
12.30 — «Унахцlено» яха передача дIахьо РСФСР цIи хеза йолча Ю. В. Белянчикова.
13.15 — Массанена йола педагогика.
14.15 — «Бараний марш» яхача художественно - публицистически фильма премьера.
15.45 — Мультфильм.
16.20 — Юртара сахьат. Панорама.
17.35 — «Играй, гармонь».
18.50 — «Серия цапля» яхача художественно - документальни фильма премьера.
19.00 — КIиранден кинозал. «Земляничный дождик» яха мультипликационни фильм.
19.25 — «Чужак» яха художественни фильм.
21.00 — Ха.
21.40 — «О простом и вечном».
21.55 — «100 романс П. И. Чайковска».
22.15 — «Маппет-шоу» яхача телевизионни кукольни фильма - концерта премьера. 15-гIеи, 16-гIеи сереш.
23.05 — Владимира Преснякова шоу.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е дIаоттаI
8.15 — «Дорога к храму» яха очерк-концерт.
8.35 — «Вай даха дуне». «Люди земли и неба» яха режиссера Б. Добродеева фильмаш.
9.35 — «Массане дукха деза цирк», Румынски цирка звездаш.
10.20 — «Незаконченный ужин» яха художественни фильм. 1-реи, 2-гIеи сереш.
12.30 — «Инвентаризация» яха РСФСР халкъа артиста Е. Петросяна спектакль.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.05 — Передачай программа.
17.10 — «Из частной жизни нарксма» яха документальни фильм.
17.30 — «Халкъа кхоллам» (нохчийн меттала).
18.05 — Дукха еза оаз.
18.45 — Видеоблок «Халкъа кхоллам».
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.00 — Ха.
21.40 — «Экрана мастераш» М. Комаровская. «За стеной» яха художественни фильм.

РАДИОПРОГРАММА

20 НОЯБРЬ, ШИНАРА

7.30 «Юртара Iуйренаш».
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Лирически иллеш.
9.15 — «Къона заманхо» (гIалгIай меттала).
9.35 — Музыка.
9.50 — 10.00 — «Къахьегама ресурсаш. Царех мишта пайда эцаргба» (нохчийн меттала).
16.00 — 17.00 — Информационно-музыкальни программа (нохчийн меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 — «Саги, закони» яха радиожурнал (нохчийн меттала).

21 НОЯБРЬ, КХАЬРА

7.30 — «Юртара вахар» (нохчийн меттала).
7.45 — Хоамаш.
8.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — ДIалокх Мусхабов Исмаlала.
11.15 — Дунен халкъашта юкъера обзорени (гIалгIай меттала).
11.30 — 12.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче (гIалгIай меттала).
16.00 — 17.00 — Информационно-музыкальни программа (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчийн меттала).
18.20 — 18.40 — Музыка.

22 НОЯБРЬ, ЕРА

7.30 — Мадарра доагIа къамаьл.
7.40 — Хоамаш.
7.45 — 8.00 — Юртбоахама машинаш тоаеш я (гIалгIай меттала). Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Нохчийн халкъа съезда накъадолхаш (нохчийн меттала).
11.15 — Вахара цIерагIа (нохчийн меттала).
11.30 — Боахам лелабе цахара адресаш.
11.45 — 12.00 — «Къона городаш: наькъаш дегIадар» (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.00 — Юртбоахама болхлошта хетадаь концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчийн меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Халкъа оаз.

23 НОЯБРЬ, ПIАЬРАСКА

7.30 — «Юртара Iуйренаш».
7.45 — Хаоттам.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Литературеи искусствои (нохчийн меттала).
8.50 — 9.00 — «ДоттагIал» (гIумкий меттала).
11.15 — 12.00 — «Дукхахача ханара иллеш» яхача цикла юкъера передача.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.00 — Перестройка: гIуланхаши проблемаши (гIалгIай меттала).
17.31 — «Цlе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — Музыка.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчийн меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Пандарг Р. Паснаев.

24 НОЯБРЬ, ШОАТТА

7.30 7.30 — «Юртара вахар» (нохчийн меттала).
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Дуне цхьан кIирагIа (нохчийн меттала).
8.40 — 8.45 — Музыка.
10.15 — РадиоладувгIархой хаттараштa жоп лу юртбоахама министра заместителя У. Льянова.
10.35 — Музыка.
10.40 — Театра сцена тIа (нохчийн меттала).
11.00 — «Школьни глобус».
11.30 — 12.00 — Кхетамца хьеха.
15.15 — Классически музыка концерт.
16.00 — Арендни подряд: гIуланхаши гIайгIаши (нохчийн меттала).
16.15 — 17.00 — «Зори Кавказа» яха радиожурнал.
18.00 — 19.00 — «Музыкальная почта».

25 НОЯБРЬ, КIИРАНДИ

7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Ден темайгIа (гIалгIай меттала).
8.15 — 9.00 — Моаршал да шуга!
11.30 — 12.00 — КIиранден музыкальни программа.
15.15 — 15.30 — «Дешархо» (нохчийн меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 — ГIумкий оаз.
18.00 — 19.00 — Иллеш дезачарна дола концерт.

Хьамсара новкъостий!

Диц ма ле 1991 шера шоашта

«СЕРДАЛО»

газет ханнахьа яздайта

Газет язду «Союзпечата» ерригача отделенешкеи агентствашкеи, предприятешкарча, учрежденешкарча, организацешкарча общественни уполномоченнеша.

Шера газет яздайтара мах 7 соми 8 кепиги ба. Кхоаненга дехкаш тIехьа ца а доахаш «Сердало» газет яздайта шоашта!

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктохама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, 22-75-78; промышленностей транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-54-04; письмой — 22-85-65; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 3191.